

Tartumaa Arendusselts

LEADER
EESTI

FOOD CORRIDORS

EMPOWERING RURAL & URBAN FOOD CONNECTIONS
WITHIN EUROPEAN REGIONS

Tartu maakonna toiduvaldkonna taustauuring ja integreeritud toidustrateegia koostamine

Osaraport I: hetkeolukord Tartu maakonna toiduvaldkonna ettevõtluses ja sihtrühmade ootused

Tartu
Juuni 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ETTEVÕTLUS TARTU MAAKONNAS	4
2. TOIDUVALDKONNAGA SEOTUD ETTEVÕTLUS	12
2.1. TOIDUVALDKONNA ETTEVÕTLUS TARTU MAAKONNAS.....	12
2.2. PÕLLUMAJANDUSSAADUSTE TOOTMINE TARTU MAAKONNAS	15
2.3. TAIME- JA LOOMAKASVATUS	17
2.4. TOIDUAINETETÖÖSTUS JA JOOGITOOTMINE	18
2.5. TOIDU JA JOOGI SERVEERIMINE	19
2.6. KALAPÜÜK JA VESIVILJELUS	20
2.7. MAJUTUS	20
3. TOIDUVALDKONNA VÄLJAKUTSED JA VÕIMALUSED TARTUMAAL	22
3.1. VALDKONNA TUGEVUSED JA VÄLJAKUTSED.....	22
3.2. SIHTRÜHMADE OOTUSED ÜHISTEGEVUSEKS	23
4. JÄRELDUSED JA VÕIMALIKUD FOOKUSED MAAKONNA TOIDUSTRATEEGIAS	25
LISA 1: ETTEVÕTETE ARV TEGEVUSALADE JA KOVIDE LÕIKES.....	27
LISA 2: ETTEVÕTETE MÜÜGITULU TEGEVUSALADE JA KOVIDE LÕIKES	28
LISA 3. TOIDUVALDKONNA ETTEVÕTTED KOVIDE LÕIKES	29
LISA 4. INTERVJUUES JA FOOKUSGRUPPIDES OSALENUTE NIMEKIRI.....	30
LISA 5. TARTU MAAKONNA TOIDUVALDKONNA ETTEVÕTETE TOPID (ERALDISEISEV EXCEL-FAIL)	31

Sissejuhatus

Käesolev analüüs on Tartu maakonna integreeritud toidustrateegia koostamise esimene etapp. Analüüsi eesmärk on **anda ülevaade maakonna toiduvaldkonna ettevõtlusest ning peamiste sihtrühmade ootustest maakondlikule toidustrateegiale.**

Analüüs sisaldab kvantitatiivset (kaks esimest peatükki) ja kvalitatiivset osa. Esimeses peatükis antakse Äriregistri andmete baasil üldine Tartu maakonna majanduskeskkonna ülevaade. Teises osas on detailsemalt analüüsitud maakonna toiduvaldkonnaga seotud sektoreid kasutades nii Äriregistri kui ka Eesti Statistikaameti andmeid. Kolmas peatükk võtab kokku analüüsi raames läbiviidud fookusgrupi intervjuude ja süvaintervjuude tulemused, mis sisaldavad nii Tartu maakonna toiduvaldkonna tänaste tugevuste ja väljakutsete määramist kui ka ootuseid võimalike toidustrateegia fookuste ja ühistegevuste kohta. Neljandas on kokkuvõtvalt välja toodud peamised järeldused ja võimalikud toidustrateegia fookused, millega töötatakse edasi projekti järgmises etapis. Analüüsi lisad 1-3 sisaldavad detailsemaid andmeid kohalike omavalitsuste lõikes ning lisas 4 on välja toodud fookusgruppides ja süvaintervjuudes osalenute nimekiri. Eraldiseivaks lisaks (lisa 5, Excel) on maakonna toiduvaldkonna ettevõtete TOPid 2019. a. majandusaasta aruannete baasil.

Toiduvaldkonna ülevaate kvantitatiivses osas peab arvestama, et Eesti ettevõtlusstatistika kasutamisel on mitmeid piiranguid, mis võivad omada teatavat mõju analüüsi tulemustele. Statistikaameti andmete kasutamist piirab asjaolu, et see ei avalda alla 20 töötajaga ettevõtete paljusid majandusnäitajaid (sh tegevusalade lõikes). Seetõttu on Statistikaameti andmeid võimalik enamjaolt kasutada vaid Eesti kui terviku või maakondade keskmiste majandus- ja ettevõtlusnäitajate väljatoomiseks, mis pole antud kontekstis enamasti asjakohane. Maakonna toiduvaldkonna **ettevõtluse detailanalüüsi jaoks on sobivamad Äriregistri andmed**, mis pärinevad ettevõtete majandusaasta aruannetest.

Siiski on ka Äriregistri andmete kasutamisel teatavad piirangud. Ettevõtted võivad omada allüksusi mitmes geograafilises piirkonnas (nt jaekaubanduskett üle Eesti), kuid ettevõtte on tervikuna registreeritud ühte maakonda ning sel juhul majandusnäitajaid erinevates maakondades asuvate üksuste kohta ei eristata. Teiseks suuremaks kitsaskohaks on majandusaasta aruannete ebakorrektna täitmine. Äriregistri praktika kohaselt esitab ca 20% ettevõtetest andmed hilinemisega ning 20% ei esita andmeid üldse. Probleemiks on ka erinevate kirjetega täitmine aruannetes, nt põhivara kulum, mille mittetäitmist esineb massiliselt, kohati kajastub Äriregistris erinevalt müügitulu¹. Kolmas probleem on, et erinevate aruande skeemide tõttu pole kõik info Äriregistrist kättesaadav - näiteks kasumiaruande skeem nr 1 toob välja tööjõukulud, kuid kasumiaruande skeemis nr 2 tööjõukulusid ei eristata. Neljandaks suuremate ettevõtete majandusaasta aruanded on konsolideeritud ning konsolideerimata aruande andmeid sagedasti välja ei tooda – näiteks ei saa eristada tööjõukulusid emaettevõtte ja tütarettevõtete vahel, eksporditulu on konsolideeritud ja ei ole eristatav. Siiski usuvad analüüsi koostajad, et analüüs annab hea ülevaate maakonna toiduvaldkonna ettevõtlusest enne COVID-kriisi (analüüsitud on majandusaasta aruanded perioodist 2017-2019)².

Analüüs on koostatud Tartumaa Arendusseltsi tellimisel rahvusvahelise URBACT koostööprojekti “Food Corridors” raames, selle teostajaks on OÜ Cumulus Consulting.

¹ Näiteks on aruandes müügitulu kajastatud 321 eurot ja muud äritulud 44107 eurot, siis Äriregister kuvab müügituluks 321 eurot ning sel juhul ärikasumi korral ei ole võimalik objektiivselt arvutada ärirentaablust.

² COVID-kriisi mõju on 2021. a esimeses pooles keeruline hinnata, kuna ühelt poolt ei ole ettevõtted veel esitanud 2020. a. majandusaasta aruandeid ning teisalt puudub arusaam, kui pikaajaline mõju kriisil olla võib.

1. Ettevõtlus Tartu maakonnas

Tartu maakonnas toiduga seotud valdkondades tegutsevate ettevõtete statistiliseks analüüsiks kasutati Äriregistri päringuna saadud ettevõtete majandusnäitajaid ajavahemikus 2017-2019. 2019. a tegutses maakonnas kokku ligi 13 000 aktiivset ettevõtet³ (tabel 1).

Tabel 1. Unikaalsed ettevõtted^{4 5} Äriregistri päringufailis 25.02.2021

KOV	2017	2018	2019
Elva vald	808	834	824
Kambja vald	1160	1216	1232
Kastre vald	352	378	378
Luunja vald	332	355	369
Nõo vald	247	268	284
Peipsiääre vald	267	282	275
Tartu linn	8558	8636	8586
Tartu vald	922	968	983
Tartu maakond	12646	12937	12931

Statistikaameti info kohaselt tegutses 2019.a maakonnas 2357⁶ füüsilisest isikust ettevõtjat (FIE), mis oli 11% kõikidest FIE-dest Eestis. FIE-de poolt loodud ettevõtlustulu oli 47,1 miljonit eurot. 26% FIEde tegevusala oli seotud hulgi- ja jaekaubandusega, 25% primaarsektoriga, 20% tegevusvaldkonnaks oli kunst, meelelahutus ja muu teenindus. 55% ettevõtlustulust loodi primaarsektoris, 18% hulgi- ja jaekaubanduses, mujal valdkondades juba alla 10%. FIE-d on küll kantud Äriregistrisse, kuid neil puudub majandusaasta aruande esitamise kohustus, mistõttu käesolevas analüüsis neid detailsemalt ei käsitleta.

Ettevõtete klassifitseerimiseks ettevõtted rühmitati, mille aluseks on võetud Euroopa Komisjoni määruse definitsioon. Ettevõtete suurus määratakse kas töötajate arvu või aastakäibe järgi⁷. Eraldi on mõistlik seada teatav nn ettevõtluse aktiivsuse piir – tase, millest alates on ettevõtete valimis kajastamine oluline. Eeldades, et toiduga seotud valdkondades võib olla palju väikseid tegijaid mis loovad suhteliselt madalat lisandväärtust, seati piiriks **aastane müügitulu enam kui 10 000 eurot ja töötajate arv vähemalt 1⁸**.

Tabel 2. Ettevõtte liigitus vastavalt suurusele (allikas: Äriregister)

Ettevõtte kategooria	Aastakäive €		Töötajate arv	
	Alampiir €	Ülempiir €	Alampiir	Ülempiir
Suureettevõte	50 000 000	-	250	-
Keskmise suurusega ettevõte	10 000 000	50 000 000	50	250
Väikeettevõte	2 000 000	10 000 000	10	50
Mikroettevõte	10 000	2 000 000	1	10

³ Aktiivne ettevõtte antud töö kontekstis on ettevõtte, kellel on majandusaasta aruandes esitatud müügitulu ja/või töötajad ja/või tööjõukulud.

⁴ Andmetabelist ei kajastu äriühingud, millel ei olnud määratletud EMTAK koodi ehk mida ei ole võimalik liigitada konkreetse majandustegevuse alla. Neid äriühinguid oli 2019. a 2485, 99% puudus müügitulu ja/või töötajad.

⁵ 2017. a haldusterritoriaalse reformi järgne haldusjaotus.

⁶ https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_ettevetete-majandusnaitajad_fie-majandusnaitajad/EM82

⁷ <https://www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/vke-definitsiooni-selgitus.pdf>

⁸ Arvestades seadusega kehtivat töötasu alammäära on 1 inimese aastane palgafond 9376,68 eurot.

Eesti sisemajanduse koguprodukt (SKP) moodustas 2019. aastal kokku 28,1 miljardit eurot, sellest Harju maakonnas loodi 65% ja Tartu maakonnas 10,5% (sh Tartu linna osakaal 8,3%). Eesti keskmine SKP elaniku kohta oli 2019. a. 21186 eurot (jooksehindades), Harjumaa moodustas see 143% keskmisest, Tartu maakonnas 92% ja Tartu linnas 113% Eesti keskmisest. Teistes maakondades jäi see alla 70%. Vaadates 20 aasta trendi, on Tartu maakonnas loodud SKP osakaal suurenenud 0,7% võrra. Kõigi ülejäänute maakondade osakaalud on langenud Harju maakonnas kasuks - seal on SKP osakaal suurenenud 9% võrra. Positiivsena võib välja tuua, et SKP elaniku kohta on Harju maakonnas 20 a. vaates mõne pügala võrra vähenenud, Tartu maakonnas veidi suurenenud (ca 4% võrra).

Tartu maakonna ettevõtete kogu müügitulu oli 2019. a Äriregistri andmetel 6,2 miljardit eurot, millest eksporditulu moodustas 1,2 miljardit eurot, andes peaaegu 20% müügitulust. Ettevõtetes oli hõivatud 43,3 tuhat töötajat. Detailsemast analüüsist on välja jäetud ettevõtted, mis filtrikriteeriumite ei vastanud. **Nende ettevõtete arv moodustas kogu ettevõtete arvust 48%, nende ettevõtete müügitulu moodustas aga kogu piirkonna ettevõtete müügitulust alla 2% (sh eksporditulust alla 1%) ning töötajate arv moodustas alla 2% kogu töötajaskonnast.** Kokkuvõttes nn passiivsete ettevõtete tulemused suurt pilti analüüsis ei mõjuta. Analüüsi valimi ettevõtete müügitulu oli 6,1 miljardit eurot ja eksporditulu 1,2 miljardit eurot, hõivatute arv oli 42,6 tuhat inimest. Lisas 1 on toodud kõik Äriregistris kajastatud ettevõtted tegevusalade ja kohalike omavalitsuste lõikes.

Tabel 3. Tartu maakonna ettevõtted 2019 (allikas: Äriregister)

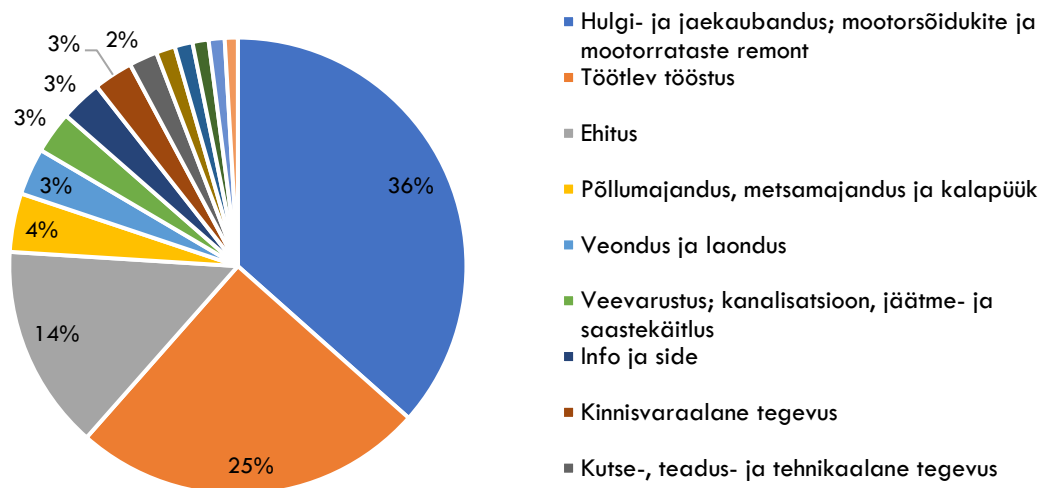
	Kõik ettevõtted	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 10000 eurot ja 1 töötaja)	„nn passiivsed ettevõtted“ ⁹
Ettevõtete arv	12 931	6 678	6 253
Müügitulu (EUR)	6 175 621 425	6 097 113 074	78 508 351
Ekspordivate ettevõtete arv	1 196	1 083	113
Eksporditulu (EUR)	1 213 335 672	1 211 393 104	1 942 568
Töötajate arv	43 351	42 641	710

Müügitulu, ekspordi ja töötajate hõive põhjal annavad piirkonna majandusstruktuuris tooni **hulgi- ja jaekaubandus, töötlev tööstus ja ehitus** (joonis 1), mille osakaal kogu müügis oli kokku 75%. Viis järgnevat sektorit olid suhteliselt võrdselt esindatud, 90% müügitulust genereerisid 8 sektori ettevõtted.

Kõige enam ettevõtteid tegutses hulgi- ja jaekaubanduses (1173), ehituses (1148), kutse-, teadus- ja tehnikaalases tegevuses (734) ning veonduses ja laonduses (613), ülejäänud sektorites juba alla 400 ettevõtte.

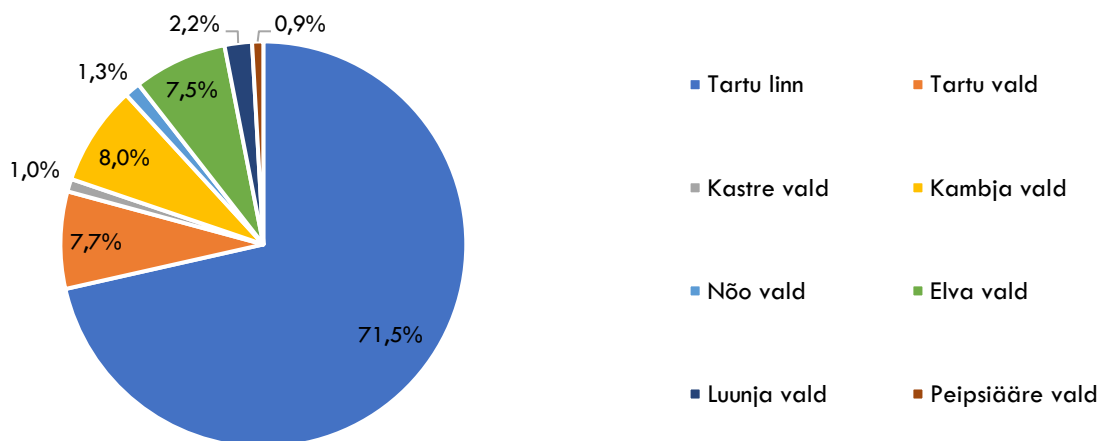
Eesti tervikvaate võrdlusena (tegevusalade TOP 2019. a) moodustas müügitulu alusel hulgi- ja jaekaubandus 42%, töötlev tööstus 19%, ehitus 9%, teised juba vähem ning primaarsektor 3%. Ettevõtete arvu osas oli maakonna järjestus Eesti võrdlusega sarnane.

⁹ Ettevõtted, millel registri andmetel oli töötaja, kuid müügitulu oli alla 10 000 euro; töötajaid ei olnud, kuid oli müügitulu.

Joonis 1. Tartu maakonna ettevõtluse struktuur müügitulu põhjal 2019 (allikas: Ärireister)

Tartu linnas registreeritud äriühingute osakaal maakonna ettevõtete arvust moodustas 66% (4140) ja müügitulu osakaal 71% (4,27 mlrd eurot). 69% (29,3 tuhat) maakonna kogu töötajaskonnast oli hõivatud Tartu ettevõtetes ¹⁰.

Joonis 2. Maakonna ettevõtete müügitulu osakaal kohalike omavalitsuste lõikes (allikas: Ärireister)

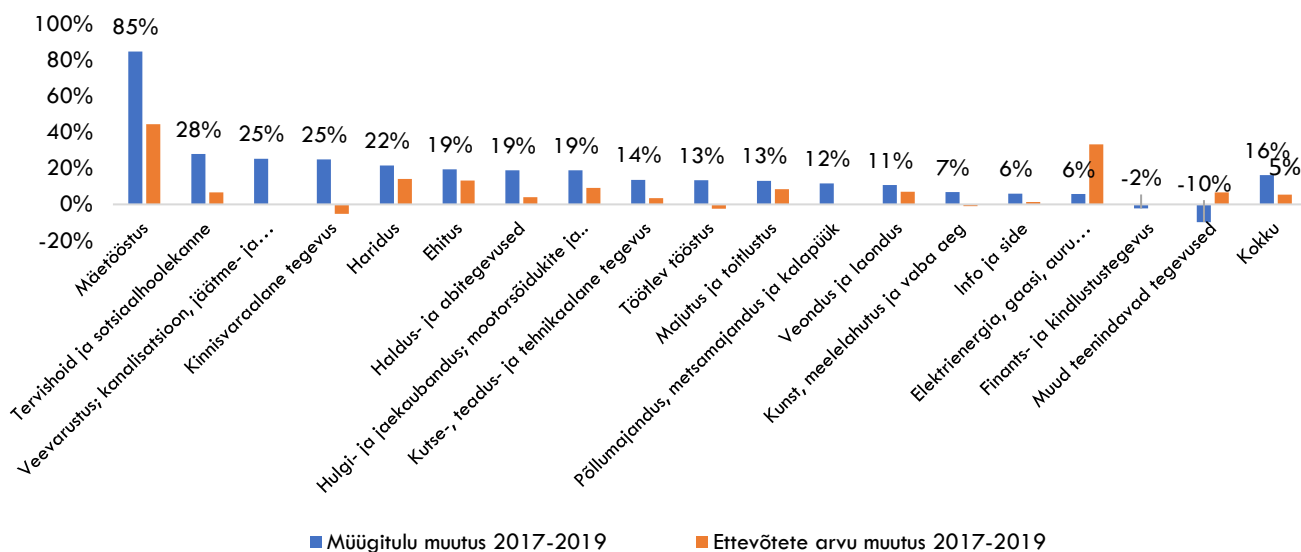
Vaadates kohalike omavalitsuste lõikes ettevõtluse struktuuri müügitulu alusel, siis Elva, Nõo ja Peipsiääre valdades on ca 60% osakaal töötleva tööstusel. Tartu vallas moodustab üle 50% hulgi- ja jaekaubanduse sektor, vastav sektor on suuruselt teisel kohal Tartu linna, Kambja ja Luunja valla ettevõtluse struktuuris. Peamine põhjus võib peituda asjaolus, et vastavad ettevõtted on kolinud linnapiiri taha. Oluliselt kolmas valdkond ehitus annab tooni Kastre vallas. Kastre, Luunja ja Nõo valdades on suhteliselt suurem osakaal ka põllumajandussektoril (joonis 3).

¹⁰ Ärireisteris kajastub ettevõtte registreeritud asukoht, mis võib reaalsest tegevuskohast erineda.

KOV	Elva v.	Kambja v.	Kastre v.	Luunja v.	Nõo v.	Peipsiääre v.	Tartu l.	Tartu v.
Ehitus	7,8%	18,1%	26,8%	12,6%	5,2%	2,1%	15,7%	6,1%
Elektrienergia, gaasi, auru ja....	0,1%	0,0%	0,0%	20,5%	0,0%	0,1%	0,6%	0,0%
Finants- ja kindlustustegevus	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	0,0%
Haldus- ja abitegevused	0,6%	0,8%	0,7%	0,3%	3,7%	5,1%	1,2%	0,6%
Haridus	0,0%	0,2%	0,0%	0,3%	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja ..	14,3%	39,0%	11,9%	36,2%	13,4%	7,3%	37,4%	53,7%
Info ja side	1,2%	0,7%	0,8%	0,9%	0,2%	0,1%	3,8%	0,9%
Kinnisvaraala tegevus	0,2%	2,1%	1,1%	0,3%	0,8%	0,4%	3,4%	1,2%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,4%	0,1%	0,2%	0,2%
Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus	0,4%	2,1%	1,2%	0,6%	0,3%	2,2%	2,4%	0,5%
Majutus ja toitlustus	0,2%	0,6%	0,1%	0,1%	0,4%	1,4%	1,7%	0,5%
Muud teenindavad tegevused	0,1%	0,1%	0,6%	0,2%	0,2%	0,5%	0,4%	0,2%
Mäetööstus	0,9%	0,0%	0,0%	2,3%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	6,1%	2,1%	18,2%	15,3%	15,8%	17,2%	3,1%	5,0%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	3,3%	0,1%	0,5%	0,5%	0,5%	1,4%	1,1%	0,2%
Töötlev tööstus	61,8%	28,9%	34,6%	6,3%	56,8%	59,3%	19,3%	29,4%
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja...	0,0%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,1%	0,1%
Veondus ja laondus	2,7%	4,2%	3,5%	3,6%	2,2%	2,6%	3,5%	1,4%

Joonis 3. Tartu maakonna kohalike omavalitsuste ettevõtluse struktuur müügitulu alusel 2019 (allikas: Äriregister)

Vaadates kolme majandusaastat, siis maakonna ettevõtete müügitulu on 2019.a võrreldes 2017. aastaga kasvanud 16% võrra (joonis 4) ning ettevõtte arv on kasvanud 5% võrra¹¹. Protsentuaalselt on kõige enam suurenenud müügitulu küll mäetööstuses (85% võrra), kuid väikeste mahtudega sektorite muutused ongi suuremad, sama kehtib ka ettevõtete arvu osas (valdkonnas oli 13 ettevõtet, mistõttu mõne ettevõtte lisandumine mõjub protsentuaalselt suurena). Müügiimahtude suured sektorid (hulgi-jaekaubandus, ehitus) kasvasid 19% võrra ja töötlev tööstus 13% võrra.

Joonis 4. Tartu maakonna ettevõtete arvu ja müügitulu dünaamika tegevusalade lõikes 2017-2019 (allikas: Äriregister)

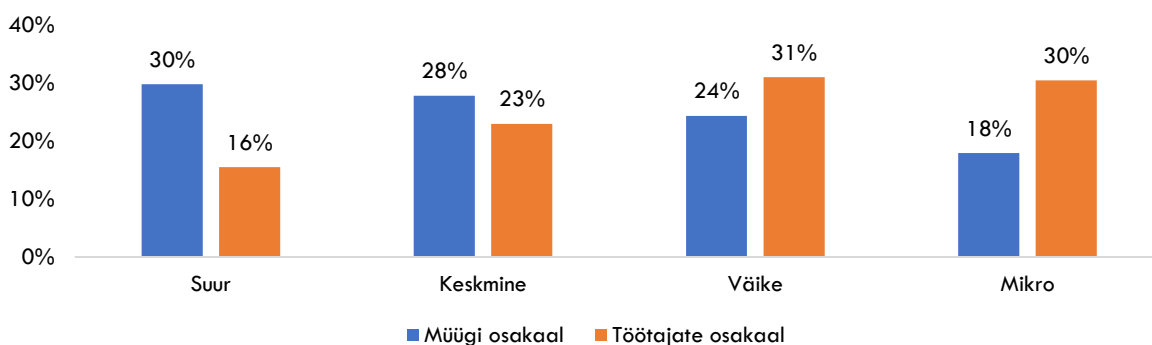
Ettevõtted jagunesid suuruselt järgmiselt: 86% mikroettevõtted, 12% väikesed ning 2% keskmised ja suurettevõtted. Väljaspool Tartu linna tegutsesid suurtest Enics Eesti AS ja Saint-Gobain Glass Estonia (Elva vald), AS Tartu Terminal ja Foxway OÜ (Tartu vald) ja AS SEBE

¹¹ Siinkohal ei saa teha otsust järeldust ettevõtete loomuliku iibe kohta, sest arvestada tuleb majandusaasta aruannete esitamise kõikevat kvaliteeti.

(registreeritud Kambja valda). Keskmiste ja suurte ettevõtete panus kogu müügitulusse oli 59% (sh eksporditulus 73%) andes tööd 38% töötajaskonnale (tabel 4, joonis 5).

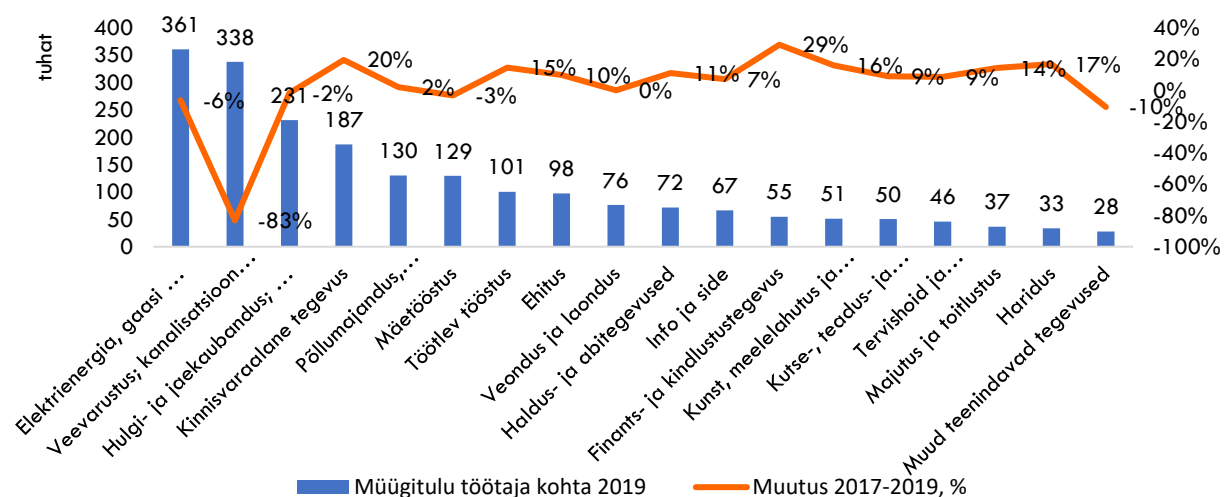
Tabel 4. Tartu maakonna ettevõtted kategooriate ja omavalitsuste lõikes.

KOV	Suur	Keskmine	Väike	Mikro
Elva vald	2	8	42	391
Kambja vald	1	11	77	549
Kastre vald			14	191
Luunja vald		8	8	165
Nõo vald		1	10	115
Peipsiääre vald		2	7	140
Tartu linn	16	87	553	3754
Tartu vald	2	6	49	469
Kokku	21	123	760	5774

Joonis 5. Ettevõtete müügitulu ja töötajate osakaal kategooriate lõikes.

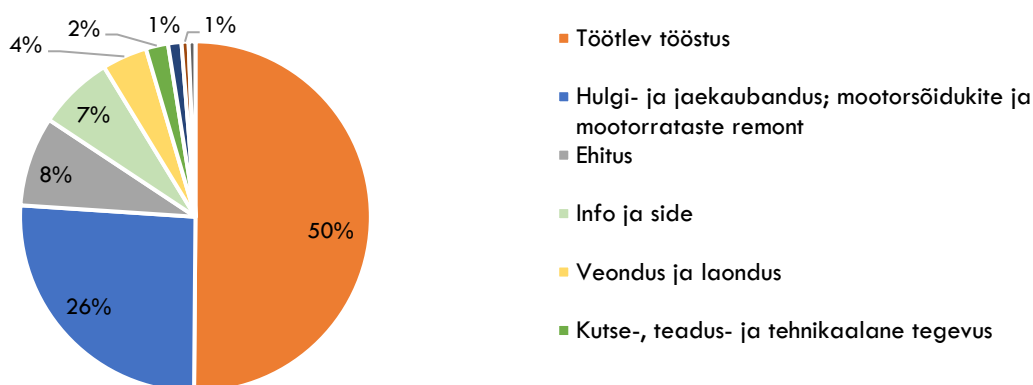
Suurim müügitulu töötaja kohta 2019.a oli energeetika ja jäätmekäitluse valdkondades, neid sektoreid iseloomustab väike ettevõtete ja töötajate arv ning suured investeeringud. Maakonnale olulistest sektoritest oli töötlevas tööstuses järgnes müügitulu töötaja kohta 101 tuhat eurot, hulgi- ja jaekaubandus 231 tuhat ja ehituses 97 tuhat, eurot. Väiksematest sektoritest eristus põllumajandus (130 tuhat). Kolme aasta muutusena, jättes kõrvale väikeste sektorite anomaalsed muutused (veemajandus, jäätmekäitlus), kasvas näitaja olulistest sektorites 10-15% võrra, hulgi- ja jaekaubanduses vähenes 2% võrra (joonis 6).

Joonis 6. Müügitulu töötaja kohta sektorite lõikes.

Maakonna ettevõtete ekspordi tulu oli 2019. a 1,2 miljardit eurot, mis loodi 1042 ettevõtte poolt. Eksporti panustasid statistiliselt 9 valdkonda, 50% ekspordimahust andis töötlev tööstus, 26% jae-hulgikaubandust, 8% ehitus ning info ja side 7%. Ekspordi geograafia hõlmas 112 riiki, 85% eksporditi Euroopa Liidu riikidesse, 15% mujale. Olulisemad sihtriigid olid Rootsi (18%), Soome (14%), Läti (10%), Norra, Belgia, Saksamaa, Leedu (5%).

Kui anomaalsed kasvud kõrvale jättes (üldpildis väiksed sektorid), siis töötleva tööstuse eksport kasvas 2017-2019 17% võrra, majutus-toitlustus 12%, kutse- ja teadustegevus 12%, jae-hulgikaubandus ning ehitus 8% võrra, info- ja side vähenes 7% võrra.

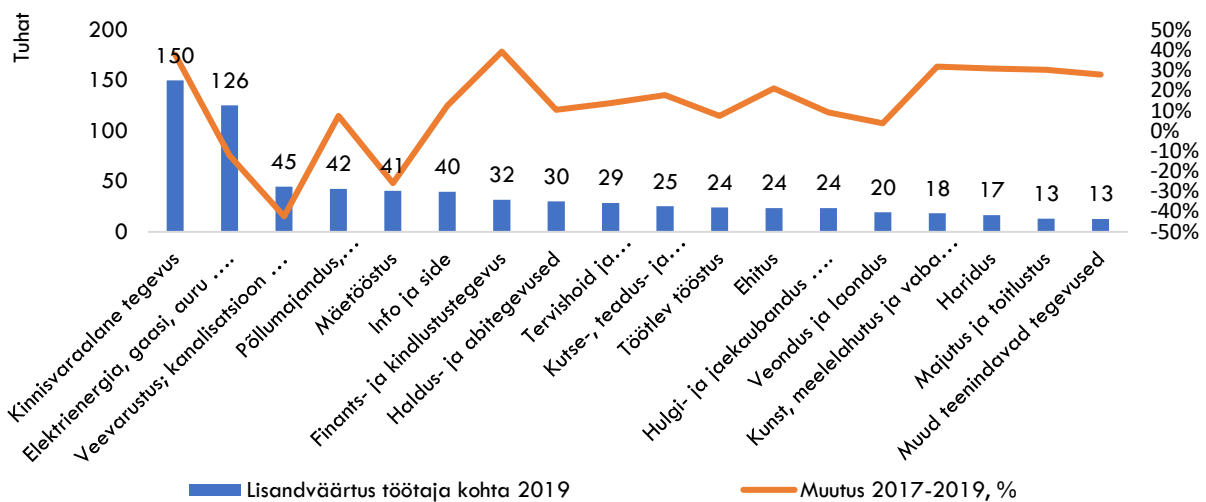

Joonis 7. Ekspordi tulu sektorite lõikes 2019 (allikas: Äriregister)

Maakonna ettevõtete poolt loodud lisandväärtus¹² 2019. a oli 1,41 miljardit eurot, millest 25% oli töötleva tööstuse ettevõtte panus, 16% jae- ja hulgikaubanduse, 12% ehituse, 11% kinnisvara ning 7% info ja side ning primaarsektori ettevõtete panus. Ajaliselt võrrelduna 2017 - 2019 on keskmiselt ettevõtete lisandväärtus kasvanud 17% võrra. Väikese esindusega sektorite anomaalsed kasvud kõrvale jättes (veevarustus-jäätmekäitlus 54%) suurenes lisandväärtus suhteliselt enam põllumajanduses (30% võrra), hulgi-jaekaubanduses 23% võrra, majutus-toitlustuses 22% võrra, ehituses 19% võrra ja teistes juba vähem.

Lisandväärtus töötaja kohta 2019. a oli 32,2 eurot aastas (joonis 8). Kõige kõrgem oli see kinnisvaras ja energeetikas Maakonnale olulistes sektorites oli paremal positsioonil põllumajandus (42 tuhat), töötlevas tööstuses, ehituses ja hulgikaubanduses oli see üsna sarnane (24 tuhande euro ümber). Eesti võrdluses oli 2019. a oli keskmine lisandväärtus töötaja kohta 35,6 tuhat eurot. Kõrgeim oli see kinnisvaras ja energeetikas 123,8 tuhat eurot. Tartu maakonna peamiste sektorite võrdluses oli Eesti keskmine primaarsektoris 51,6 tuhat, veondus-laonduses 36,3 tuhat, hulgi- ja jaekaubanduses 31,8 tuhat, töötlevas tööstuses 31,5 tuhat ja ehitus 29,3 tuhat eurot töötaja kohta. Seega moodustavad maakonna näitajad Eesti keskmisest 60-80%.

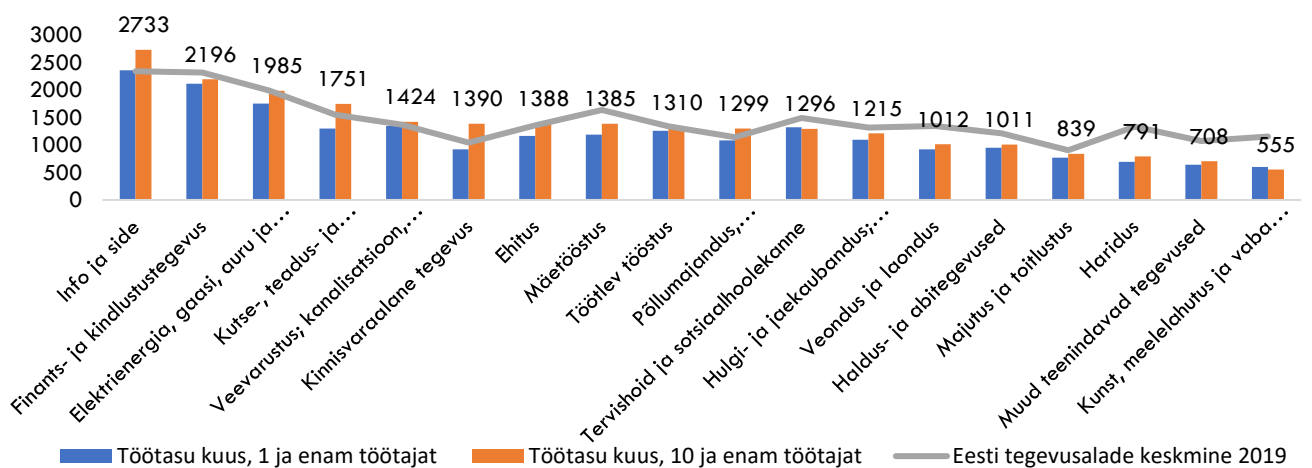
¹² Analüüsis on lisandväärtus arvatatud lihtsustatud meetodil. Lisandväärtus = Ärikasum (kahjum) + tööjõukulud + põhivarade kulum ja väärtuse langus.

Joonis 8. Ettevõtete lisandväärtus töötaja kohta 2019 ja muutus 2017-2019 (allikas: Äriregister)

Töötasude osas tuleb arvestada, et Äriregistrile esitatavate andmete puhul esineb suuri äärmuseid ning kuna andmete esitamisel on ebakõlasid, siis suure tõenäosusega osa näitajaid ei vasta reaalsusele. Volatiilsus on väga suur just mikroettevõtete kategooria töötasudes (nt optimeeritakse tööjõukulusid, et maksta suuremat dividendi). Seetõttu on töötasu vaadeldud kolmes kategoorias: Äriregistri põhjal ühe ja enam töötajaga ettevõtted ja rohkem kui 10 töötajaga ettevõtted, mis on kõrvutatud Statistikaameti üle-eestilise infoga¹³. Tõenäoliselt on objektiivsemad 10 ja enam töötajaga ettevõtete näitajad.

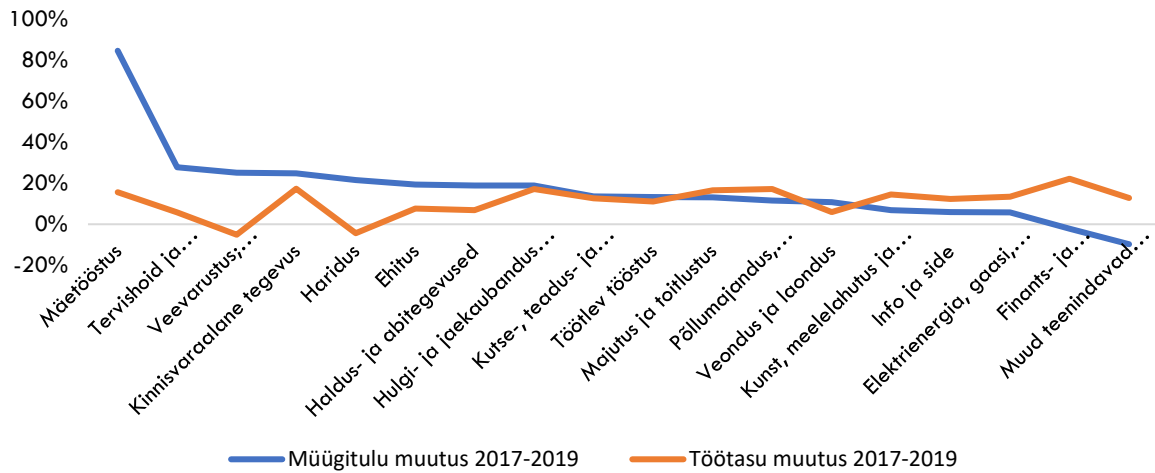
2019. a keskmine töötasu Tartu maakonnas oli 1426 eurot (Äriregistri andmetel 1347 eurot). Üldiselt kehtib reegel, et kõrgema müügitulu ja lisandväärtusega sektoris on kõrgem palk. Kolme aasta jooksul on üldine palgatase kasvanud 12% võrra, suurem oli see kinnisvaras (34% võrra), töötlevas tööstuses, põllumajanduses, majutus-toitlustuses 19% võrra (joonis 9).

Joonis 9. Töötasu Tartu maakonna ettevõtetes võrrelduna Eesti keskmise töötasuga tegevusalade lõikes 2019. Kuvatud väärtused vastavad 10 ja enam töötajaga ettevõtte kategooriale (allikas: Äriregister, Statistikaamet).

¹³ https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus__palk-ja-toojeukulu__palk__aastastatistika/PA001

Ettevõtte tasandil vaadatakse, et tulude kasvutempo oleks suurem kulude kasvust – üldiselt maakonna ettevõtete müügitulu kasv oli suurem palgakasvust (16% võrreldes 12%), kuid sektorite lõikes on erisusi. Maakonna jaoks olulisemate sektorite osas tulu-kulu suhe ehituses ja jae-hulgikaubanduses oli positiivne, töötlevas tööstuses peaaegu neutraalne, põllumajanduses on palgad kasvanud kiiremini kui müügitulu (joonis 10).

Joonis 10. Sektorite müügitulu ja töötasu muutus.

2. TOIDUVALDKONNAGA SEOTUD ETTEVÕTLUS

2.1. Toiduvaldkonna ettevõtlus Tartu maakonnas

Toiduga seotud ettevõtluse määratlemisele saab lähtuda EMTAK jaotuse põhiselt. Toidu temaatikat leiab kõikides sektorites: primaar (erinevate kultuuride kasvatamine, loomakasvatus), tööstus (toiduainete tööstus, joogitootmine), teenindus (toitlustus, kuid mitte jae- ja hulgikaubandus). EMTAK klassifikaatori järgi võiks toiduvaldkonnaga seotud allsektoreid liigitada järgmiselt:

Tabel 5. Toiduvaldkonda kuuluvad allsektorid

Jagu	Allsektor	Detailsem tegevus
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük		
	01. Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad	
	011	Üheaastaste põllukultuuride kasvatus
	012	Mitmeaastaste taimede kasvatus
	013	Taimede paljundamine
	014	Loomakasvatus
	015	Segapõllundus
	016	Põllumajandust abistavad tegevusalad
	017	Jahindus ja seda teenindavad tegevusalad
	03. Kalapüük ja vesiviljelus	
	031	Kalapüük
	032	Vesiviljelus
Töötlev tööstus		
	10. Toiduainete tootmine	
	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine
	102	Kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine
	105	Piimatoodete tootmine
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine
	108	Muude toiduainete tootmine
	11. Joogitootmine	
	110	Joogitootmine
Majutus ja toitlustus¹⁴		
	56. Toidu ja joogi serveerimine	
	561	Restoranid ja liikuvad toitlustuskohad
	562	Toitlustamine üritustel jm toitlustamine
	563	Jookide serveerimine

Sellise liigituse järgi tegutses 2019. a Tartu maakonnas toiduvaldkonnas 885 ettevõtet. Mõistlik on tekitada ettevõtlusaktiivsuse piir (1 töötaja ja müügitulu 10 000), sest 47% ettevõtetest andsid müügitulu, mis moodustas ainult 1% kogumüügist ja pakkus tööhõivet 1%

¹⁴ Toitlustus on paljude majutusettevõtete (EMTAK kood 55) kõrvaltegevusala. Kuna Äriregistris saab määratleda ainult 1 põhitegevusala, mille alusel kajastatakse kõik muu majandusinfo, siis seetõttu on siit loetelust põhitegevusalanana majutus välja jäetud. Majutusvaldkonna ülevaade on eraldi kajastatud peatükis 2.6.

inimestele kogu toiduvaldkonnaga seotud tegevusaladel. Üks põhjus võib tuleneda sellest, et paljudel ei ole antud valdkond põhiline elatusallikas. 414-st nn passiivsest ettevõttest 73% (303) tegevusala oli märgitud taime- ja loomakasvatus.

Mittetulundusühendusi (MTÜ, SA) tegutses valdkonnas 32 (2019.a müügitulu 1,3 miljonit, 40 töötajat). Edasises majandusinfo käsitluses ei ole neid arvestatud, sest need ei vastanud majandusaktiivsuse kriteeriumitele, kuid lisainfona on nad ära mainitud detailsemate tegevusalade juures. Edasise valimi moodustavad 471 ettevõtet (tabel 6).

Tabel 6. Toiduvaldkonna ettevõtete valim

	Kõik ettevõtted	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 10000 eurot ja 1 töötaja)	„nn passiivsed ettevõtted“ ⁴⁷
Ettevõtete arv	885	471	414
Müügitulu (EUR)	419 161 200	414 986 179	4 175 021
Eksportivate ettevõtete arv	69	61	8
Eksporti tulu (EUR)	45 052 228	45 018 590	33 638
Töötajate arv	4 616	4 567	49

Kogu Tartu maakonna ettevõtlussektorist moodustas toiduvaldkonna osatähtsus 2019. a müügitulus 6,8%, ekspordis 3,7% ja tööhõives 10,7%. Toiduvaldkonna tegevusalade lõikes tegutses 2019. a 47% ettevõtetest taime- ja loomakasvatusega, 37% toitlustusega ja 10% toiduainetööstuses (tabel 7, detailsemalt vt joonis 11).

Taime- ja loomakasvatuse ettevõtteid (233) tegutses enam Elva, Tartu ja Kambja valdades, aga ka Tartu linna oli registreeritud 40 ettevõtet. Umbes pooled toiduainetööstuse ettevõtetest ja 80% toitlustuse ettevõtetest oli registreeritud Tartu linna (tabel 7).

Tabel 7. Toiduvaldkonna ettevõtted maakonna KOVides.

Tegevusala	Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald	Kokku
Joogitootmine				1			2	1	4
Kalapüük ja vesiviljelus	1				1	6	2	1	11
Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad	44	35	25	10	13	22	40	34	223
Toidu ja joogi serveerimine	4	11	1	2	2	3	141	14	178
Toiduainete tootmine	12	6		1	4	2	24	6	55
Kokkuvõte	61	52	26	14	20	33	209	56	471

Valdkonnas tegutses ainsana suuretöötet AS A.Le Coq (316 töötajat 2019.a). Keskmise suurusega 16-st ettevõttest 11 oli registreeritud Tartu linna, mujal maakonnas tegutsesid OÜ Rõngu Pagar ja OÜ ESTOVER PIIMATÖÖSTUS (Elva vald), AS PLANTEX ja AS Grüne Fee Eesti (Luunja vald) ja AS NÕO LIHATÖÖSTUS (Nõo vald).

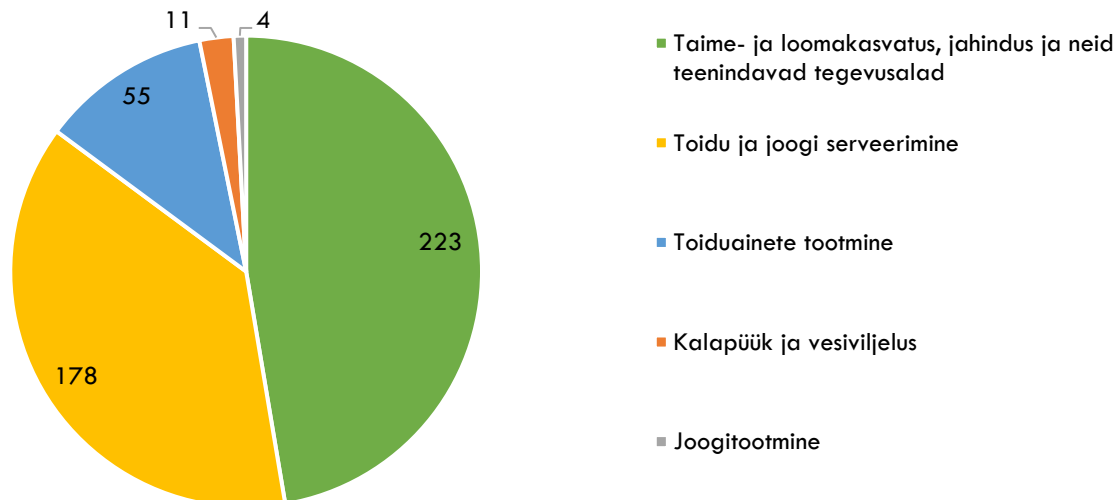
Väikese suurusega ettevõtteid jagus igasse omavalitsusse, 85-st ettevõttest 57 oli registreeritud Tartu linna, neist omakorda 47 olid toitlustusvaldkonna ettevõtted. Mikroettevõtteid tegutses 372 (78%), neist 38% oli registreeritud Tartu linna, väljaspool

tegutses enam ettevõtteid Tartu, Elva ja Kambja valdades. 56% mikrode tegevusala oli taime- ja loomakasvatus, 34%-l tootlustusvaldkond, ülejäänud tegutsesid toiduainetetööstuses (tabel 8).

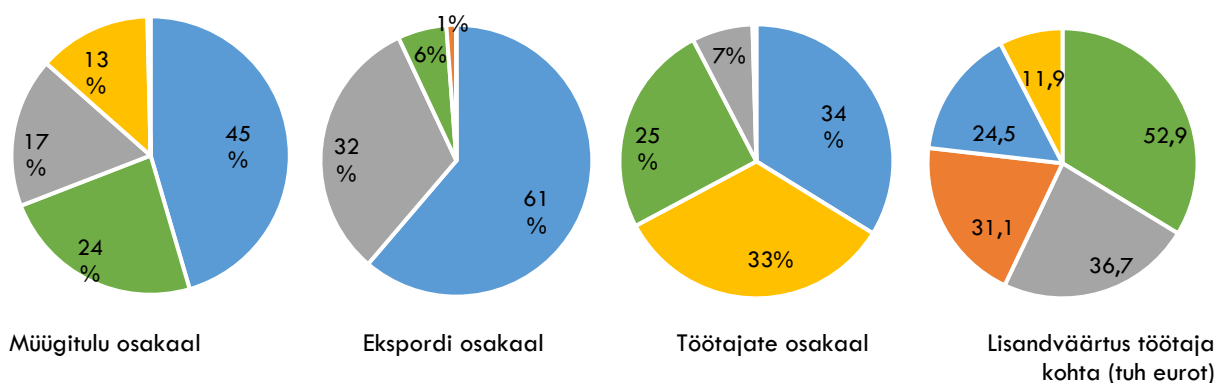
Tabel 8. Toiduvaldkonna ettevõtted suuruse ja KOVide lõikes.

Kategooria	Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald	Kokku
Keskmine	2			2	1		8		13
Mikro	47	50	24	12	17	29	143	50	372
Suur							1		1
Väike	12	2	2		2	4	57	6	85
Kokkuvõte	61	52	26	14	20	33	209	56	471

45% müügitulust ja 61% eksporditulust andis toiduainetetööstus, kus töötas 34% hõivatutest. Töötajate poolest suuruselt järgmine oli tootlustussektor, mida ilmestab madalaim lisandväärtus ning sellega korreleeruvat ka töötasu. Suurim lisandväärtus töötaja kohta loodi taime- ja loomakasvatustes. Joogitööstuses on vähe ettevõtteid ja seal domineerib A.Le Coq, mis mõjutab suuresti toiduvaldkonna ekspordi.

Joonised 11-15. Toiduvaldkonnaga seotud ettevõtted tegevusala lõikes. Legend joonisel 11.

Kolmeaastasel perioodil on sektori müügitulu kasvanud 10% võrra ja ekspordimaht 21% võrra. Detailsemalt kasvas müük enim taimekasvatustes 16% võrra, toiduainete tootmises 12%, joogitootmine langes 3% võrra. Toiduainete eksporditulu on suurenenud 27% võrra, taime- ja

loomakasvatuses 39% ja joogitootmises 10% võrra. Toitlustuse eksport vähenes 64%. Ettevõtete koguarv ja töötajaskond on suurenenud 2-3% võrra.

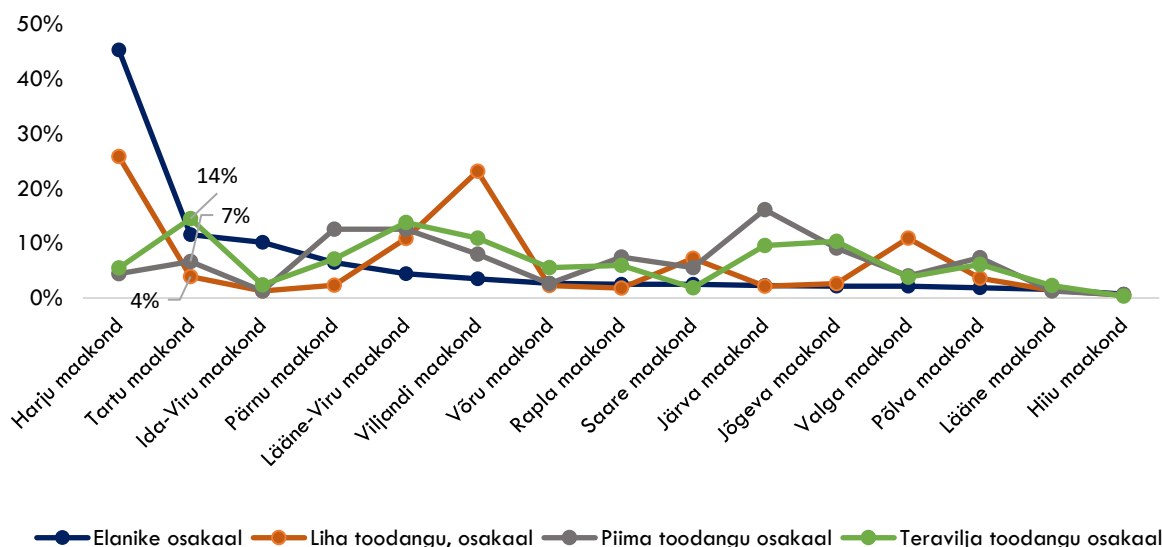
2.2. Põllumajandussaaduste tootmine Tartu maakonnas

Looma- ja taimekasvatuse saaduste tootmise ja tarbimise ehk potentsiaalse nõudluse ja pakkumise maakondlik võrdlemine ja eristamine on info fragmenteerituse¹⁵ tõttu keeruline ning siinkohal piirduv üldise hinnanguga. Liha toodang elaniku kohta Eestis on ca 15 a. perioodi jooksul püsinud 50-60 kg vahel, samas liha tarbimine Eestis tervikuna on 70-80 kg vahel elaniku kohta aastas, mis võiks osundada suuremale nõudlusele kui on kohalik pakkumine, sest liha impordi trend on aastate jooksul olnud kasvav. 2019. a moodustas lihatoodang (tapakaalus) 78,9 tuhat tonni, eksporditi 48,7 ja imporditi 76,8 tuhat tonni liha.

Piima tootmine elaniku kohta 2019. a oli keskmiselt 618 kg, mis on järjepidevalt kasvanud ja 15. a. võrreldes suurenenud ca 100 kg võrra. Piimatooted¹⁶ toodeti Eestis 2019. a 266,4 tuhat tonni, eksporditi 76,2 tuhat tonni ning tarbimisse läks 219,7 tuhat tonni. Piimatoodete tarbimine on olnud 5-6 aasta lõikes pigem kahaneva trendiga, 2019. a 165,9 kg ja 2013.a 277,1 kg inimeste kohta aastas.

Teravilja saak 2019. a oli 1,6 miljonit tonni, teravilja saak keskmiselt elaniku kohta oli 2019. a 1226 kg, mis on 15.a võrreldes suurenenud 2,2 korda. Teravilja tarbimist elaniku kohta mõõdeti aastani 2016 (58,7 kg elaniku kohta) ning varasemalt on see 15 a. keskmisena olnud 61 kg elaniku kohta aastas.

Maakondade lõikes oli 2019. a liha tootmise osakaal kõige suurem Harju (26%) ja Viljandi maakondades (23%), Valga ja Lääne-Viru maakondades 11%, Tartu maakonnas 4%. Piima tootmise osakaal oli suurim Järva maakonnas (16%), Pärnu ja Lääne-Viru maakondades 13%, Tartu maakonnas 7%. Teravilja tootmine oli suurim Lääne-Viru ja Tartu maakondades 14% ning Viljandi maakonnas 11%.

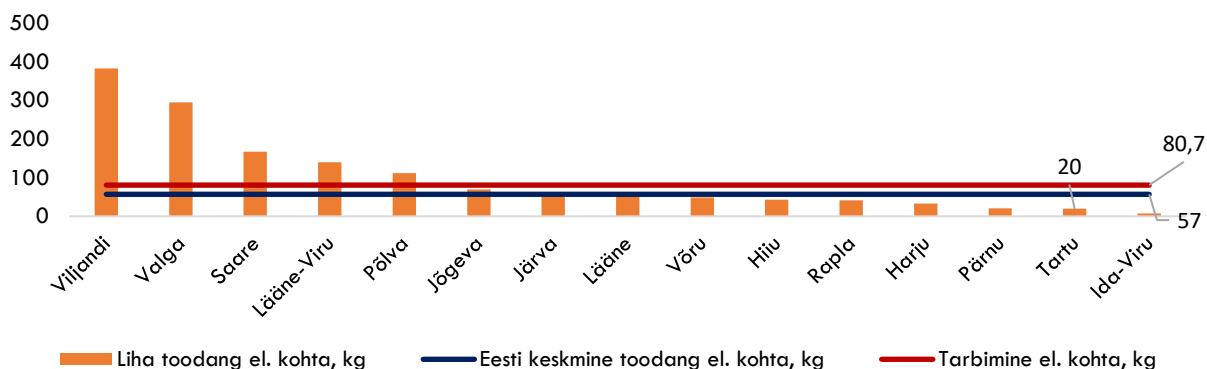

Joonis 19. Liha, piima ja teravilja toodangu osakaal maakondade lõikes 2019 (allikas: Statistikaamet)

¹⁵ Siinkohal peetakse silmas, et riigi tasandil on info mitmekesine, kuid maakondade lõikes ei ole seda enamjaolt eristatud.

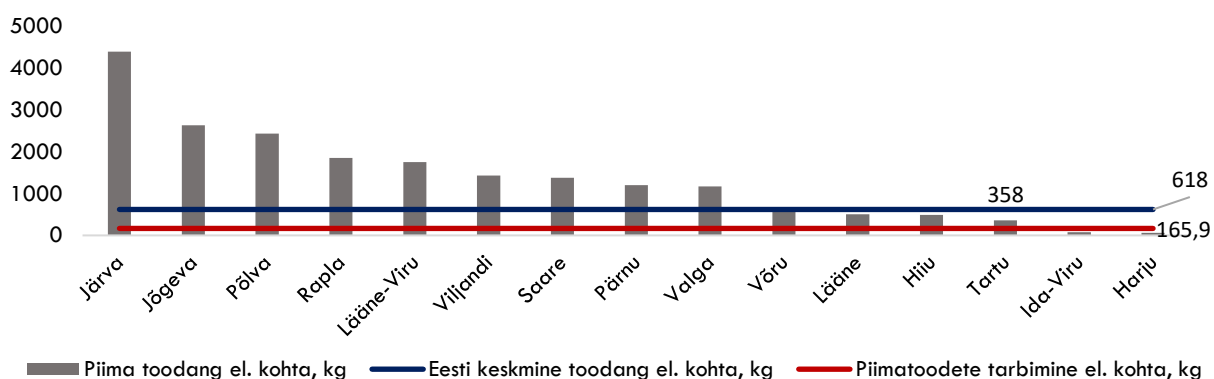
¹⁶ Statistikaameti metoodika järgi: Joogipiim, petipiim, hapendatud piim, koor, jogurt ning muud fermenteeritud tooted, piimapõhised joogid, või, juust, kohupiim, piimapulber.

Lihatoodang elaniku kohta oli Tartu maakonnas 65% võrra väiksem kui Eesti keskmine. Lihatoodangu osas võiks üldine järeldus olla, et lihatoodangu järele on suurem nõudlus kui kohalik pakkumine, mida kompenseerib eeldatavalt odavam import.

Joonis 20. Liha tootmise ja tarbimise võrdlus (allikas: Statistikaamet, autori arvutused).

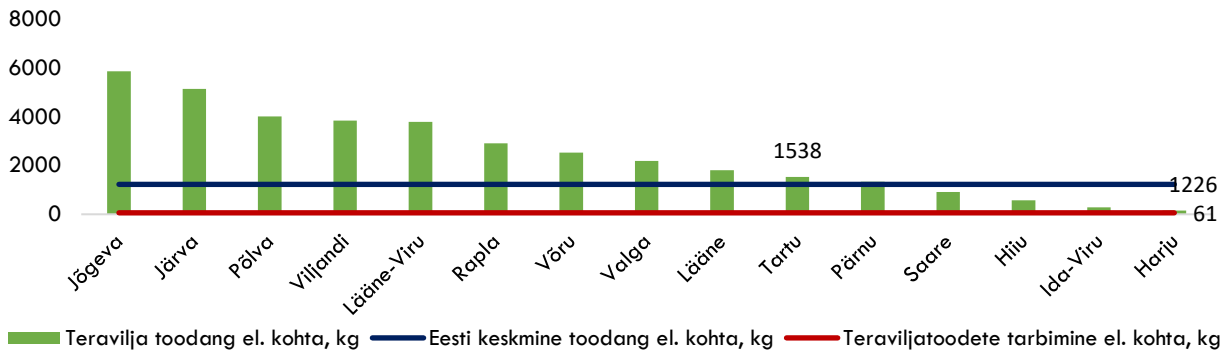
Piimatoodang elaniku kohta oli Tartu maakonnas ca 40% väiksem kui Eesti keskmine. Toodetud (toor)piima kasutatakse mitmel otstarbel (loomasööt, tööstuslik tarbimine, muud tooted), millest piimatooted moodustavad lõpp-produktina ühe osa. Piimatoodete tootmist maakondade lõikes eraldi ei kajastata. Arvestades, et erinevate piimatoodete toodang (vt allmärkus 14) moodustas 32% kogu piima toodangust, oleks Eesti keskmise näitaja korral Tartu maakonnas piimatoodete tarbimise nõudlus kõrgem kui kohalik tootmine¹⁷.

Joonis 21. Piima tootmise ja piimatoodete tarbimise võrdlus (allikas: Statistikaamet, autori arvutused).

Teravilja tootmine elaniku kohta Tartu maakonnas ületas Eesti keskmist 25% võrra. Teravilja toodangust läheb inimestarbitsele ca 15%, ca 70% loomasöödaks ja 10% seemneks. Kui arvestada seda proportsiooni ja Eesti keskmist näitajat teravilja tarbimise osas, siis sel juhul toodetakse Tartu maakonnas rohkem kui on kohalik nõudlus, kuid siinjuures kehtib sama märkus, mis eelnevate hinnangute puhul.

¹⁷ See on väga teoreetiline käsitlus, mis lähtub elanike arvust ning üldise piimatoodangu ja piimatoodete proportsioonist, mis ei pruugi olla korrelatsioonis reaalse ettevõtlustegevuse ja elanike tarbimiskäitumisega.

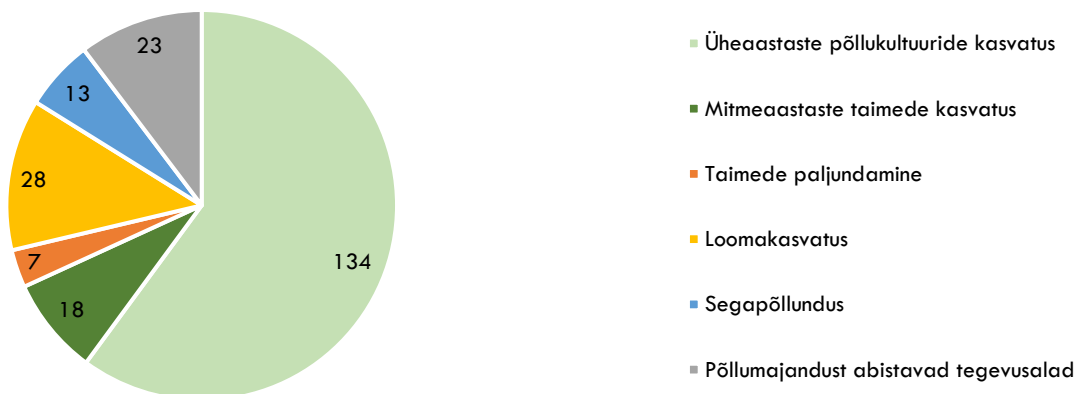

Joonis 22. Teravilja tootmise ja tarbimise võrdlus (allikas: Statistikaamet, autori arvutused).

2.3. Taime- ja loomakasvatus

Alamvaldkonnas tegutses 2019.a 223 ettevõtet, kus töötas kokku enam kui 1100 inimest. Üheaastaste põllukultuuride alla liigituvad enamjaolt tera- ja köögivilja kasvatajad. Detailsemalt tegelesid üheaastaste kultuuride seas 102 ettevõtet teraviljakasvatusega, 24 köögi-juurviljakasvatusega ja ülejäänud kas lille- või söödakultuurikasvatusega. Mitmeaastaste taimede alla kuulub puuvilja ja marjade kasvatus.

Segapõllunduses ei ole täpsemalt tegevust määratletud. Loomakasvatus on mitmekesine, hõlmates piimakarja, sigade, veiste, hobuste, kodulindude kasvatust. Detailsemalt tegelesid 12 ettevõtet piimakarja-, 3 sea-, 3 veise-, 4 kodulinnu-, 1 hobusekasvatusega ja 5 mesindusega. Looma- ja taimekasvatuse abistavad tegevused on seotud kas töörendiga, saagi koristusega või seemenduse ja veterinaariaga. Jahindus ettevõtlusena ei olnud valdkonnas esindatud, kuid MTÜ-sid (jahiseltse) tegutses 9. Lisaks tegutses mitmeid MTÜsid esindusorganisatsioonidena (teravilja -ja loomakasvatus, tõuaretus, vt joonis 16).

Joonis 16. Taime- ja loomakasvatusvaldkonna ettevõtted, EMTAK kood 011-017.

Valdkonna TOP ettevõtted müügitulu ja töötajate arvu poolest olid Grüne Fee Eesti AS (köögivilja kasvatus, 115 töötajat), AS Tartu Agro (segapõllumajandus, 123 töötajat) ja AS PLANTEX (istikute kasvatus, 109 töötajat). Üle 1 MEUR müügituluga ettevõtteid oli 24 (vt Lisa maakonna TOPid).

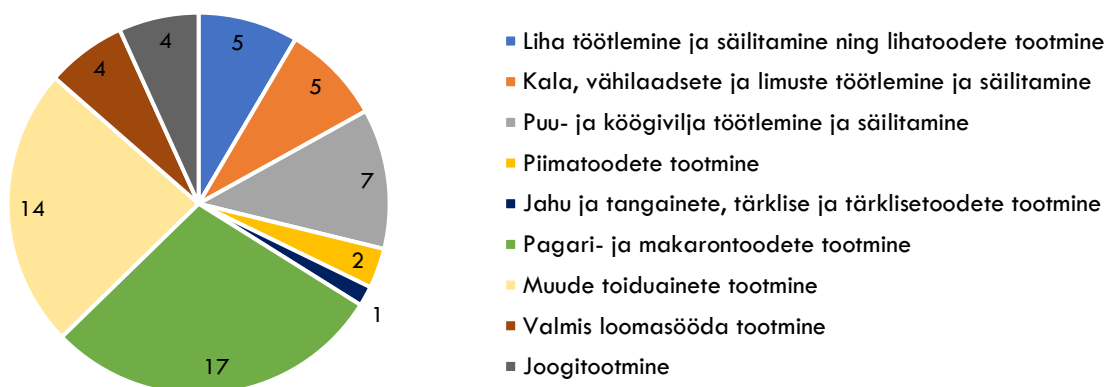
Tabel 9. Valdkonna ettevõtete põhinäitajad

Taime ja loomakasvatus	Ev. Arv	Müügitulu	Eksport	Töötajate arv	Lisandväärtus töötaja kohta	Brutopalk
Elva vald	44	19 948 777	73 359	222	46 069	811

Kambja vald	35	7 929 883	458 255	72	55 974	709
Kastre vald	25	8 329 345	50 820	86	63 842	931
Luunja vald	10	17 527 252	1 808 064	246	51 166	975
Nõo vald	13	3 706 198		35	37 804	631
Peipsiääre vald	22	7 534 676	14 570	80	38 814	771
Tartu linn	40	21 740 243	200 903	298	58 975	806
Tartu vald	34	11 444 043	8 669	110	59 364	753
Üldkokkuvõte	223	98 160 417	2 614 640	1 149	52 951	793

2.4. Toiduainetetööstus ja joogitootmine

Toiduainetetööstuse 59-st ettevõttest (kokku ligi 1900 töötajat) 3 tegelesid joogitootmisega, ülejäänud toiduainete tootmisega. Detailsemalt vaadates on valdkond mitmekesine, ainult õli- ja rasvatootmine puudub. Suurim esindatus on pagaritoodete (leiva- ja saiatootmine) ning muude toiduainete tootmisel. Muu kategooria alt leiab valmistoitude tootmist (3), kakao-šokolaaditoodete tootmist (4), kohvi- ja tee töötlemist, maitseainete-kastmete ja dieettoitude valmistamist. Kolmas esindatuselt oli puu- ja köögivilja töötlemine (salatid, mahlad), ülejäänud olid juba väiksema esindatusega.

Joonis 17. Toiduainete ja joogitootmise ettevõtte tegevusala lõikes.

Pooled valdkonna ettevõtetest on mikrod, kuid nende müügitulu, ekspordi ja töötajate osatähtsus jäi 4-6% vahemikku. Enim kujundasid sektorit keskmised ettevõtte (9), mis 2019. a andsid müügitulu 58%, ekspordi 57% ja hõivasid 62% töötajatest (1157). Ainuke suureettevõtte A. Le Coq AS panustas kogumüüki 27%, ekspordi 34% ja tööhõivesse 17% osas. Väikeettevõtete (13) osatähtsus müügis, ekspordis ja tööhõives oli vastavalt 10%, 5% ja 15%.

Tegijate seas leidub mitmeid üle-eestiliselt tuntud brände nagu: Salvest, Tartu Mill, Rõngu Pagar, Eesti Leivatööstus, Rõngu Mahl, Pühaste Pruulikoda, Andre Juustufarm, Astri Köök, Liivimaa Pagar. Üle 1 MEUR käibega ettevõtteid oli 23 (vt Lisa maakonna TOPid).

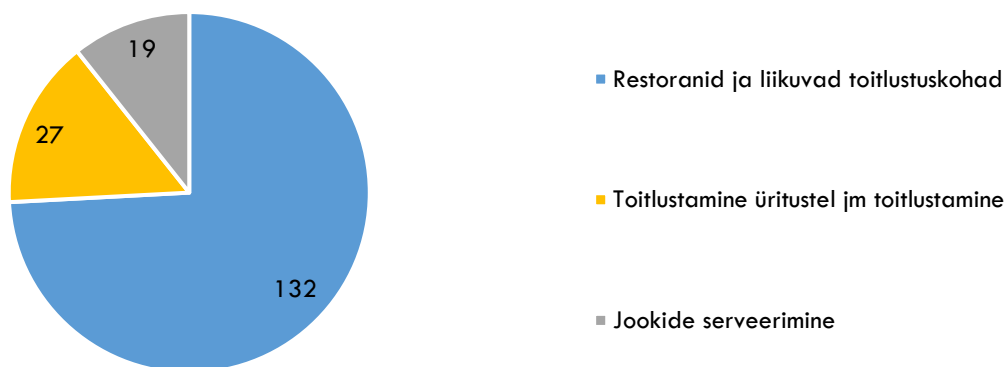
Tabel 10. Valdkonna ettevõtete põhinäitajad.

Toiduainete ja joogitootmine	Ev. Arv	Müügitulu	Ekspord	Töötajate arv	Lisandväärtus töötaja kohta	Brutopalk
Elva vald	12	40 470 578	3 172 180	312	24 113	1 115
Kambja vald	6	2 958 650	10 016	37	25 060	929

Luunja vald	2	30 812		3	3 953	97
Nõo vald	4	36 730 838	5 708 094	199	27 440	1 483
Peipsiääre vald	2	1 755 085	49 796	46	10 960	827
Tartu linn	26	170 008 801	31 391 480	1 241	39 505	1 190
Tartu vald	7	8 925 793	1 538 343	34	91 788	1 301
Kokku	59	260 880 557	41 869 909	1 872	35 563	1 195

2.5. Toidu ja joogi serveerimine

Toitlustus (restoranid, toitlustamine üritustel, jookide serveerimine) kuulub majutuse ja toitlustuse peavaldkonna alla¹⁸. Valdkonda iseloomustab suur polariseeritus, 80% ettevõtetest on registreeritud Tartu linna. Üle 10 ettevõtte tegutses Tartu ja Kambja vallas, teistes valdades tegutses 1-4 ettevõtet.

Joonis 18. Toitlustusettevõtted tegevusala lõikes.

Suurim ettevõtte oli Umbroht OÜ (54 töötajat), 50 ettevõtet liigitus väike ja 127 mikro kategooriasse. Võrreldes teiste toiduvaldkonna ettevõtetega ilmestab allsektorit arvukas töötajaskond, madal lisandväärtus ja madal töötasu.

0,5 -1 MEUR käibega ettevõtteid tegutses 2 (Möku OÜ, Piano Tartu OÜ, Vapiano kaubamärgi all), 70 ettevõtte müügitulu jäi 100-500 tuhande euro vahemikku, ülejäänutel alla selle. Toitlustusvaldkond on äriiselt keeruline ning eeldab stabiilset ja suurt kliendibaasi. Kuna valdkonnas liigub nõ musta raha, siis võib eeldada, et paljude ettevõtete andmed Äriregistris ei kajastu. MTÜna tegutses 5 teenusepakkujat, neist üks valla omandis SA (SA Elva Teenused).

Tabel 11. Valdkonna ettevõtete põhinäitajad

	EV. Arv	Müügitulu	Eksport	Töötajate arv	Lisandväärtus töötaja kohta	Brutopalk
Elva vald	4	624 900		21	10 141	536
Kambja vald	11	2 985 677	654	65	11 886	613
Kastre vald	1	34 489		1	37 008	242
Luunja vald	2	88 747		2	15 477	675

¹⁸ Tuleb märkida, et valdkonna ettevõtetel võib olla mitmeid tegevusalasid (nt majutus ja toitlustus koos), kuid äriregistri andmed ei võimalda eristada majandusinfot eraldi kõrvaltegevuste osas, mistõttu on siinkohal lähtutud ettevõtte peamisest tegevusalast, mis on Äriregistrile märgitud.

Nõo vald	2	324 128		10	9 065	477
Peipsiääre vald	3	493 902	1 565	9	17 224	1 165
Tartu linn	141	48 023 715	7 892	1 361	12 041	621
Tartu vald	14	1 807 369		56	8 841	444
Kokkuvõte	178	54 382 927	10 111	1 525	11 969	611

2.6. Kalapüük ja vesiviljelus

Valdkond on väike (valimis 11 ettevõtet, kokku 21 töötajat), nendest 8 ettevõtte tegevusala oli mageveekalapüük, ühel merekalapüük ja ühel vesiviljelus. Lisaks tegutses valdkonnas MTÜna Varnja Sadam ning ka üks vesiviljeluse esindusorganisatsioon. Suuremad tegijad olid OÜ Springland (Nõo vald, merekalapüük, käive 523 tuhat) ja Kalameister OÜ (Peipsiääre vald, magevee kalapüük, käive 445 tuhat, tabel 12).

Tabel 12. Valdkonna ettevõtete põhinäitajad

Kalapüük ja vesiviljelus	Ev. Arv	Müügitulu	Eksport	Töötajate arv	Lisandväärtus töötaja kohta	Brutopalk
Elva vald	1	10 351		1	9 940	123
Nõo vald	1	523 295	519 937	4	72 247	1 064
Peipsiääre vald	6	769 678	3 993	9	28 886	716
Tartu linn	2	156 996		5	16 851	666
Tartu vald	1	101 958		2	28 028	578
Kokku	11	1 562 278	523 930	21	33 296	729

2.7. Majutus

Majutusvaldkond sisaldab potentsiaalselt ka toitlustusega tegelevaid ettevõtteid, kuid kuna analüüsis on lähtunud Äriregistrile esitatud põhitegevusala jaotusest ei saa siinkohal teha otsest järeldust kui paljud majutusettevõtted on ka toitlustusettevõtted. Alljärgnevalt on toodud majutusvaldkonna ülevaade.

2019. a tegutses Äriregistri põhjal maakonnas kokku 119 majutusettevõtet, kuid vähemalt 1 töötaja ja 10 000 eurose käibega ettevõtteid oli 56 (47%). Neist 35 tegutsesid Tartu linnas (tabel 12).

Tabel 12. Majutusvaldkonna ettevõtted

Majutus	Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald	Kokku
Kõik ettevõtted	9	7	1	2	1	18	74	7	119
Filter ettevõtted (1 töötaja ja käive 10KEUR)	7	2	0	1	1	7	35	3	56

Kogu valdkonna ettevõtete (119) müügitulu 2019. a oli 28,1 miljonit eurot, filterettevõtetel (56) 27,4 miljonit eurot. 2019. a majutusettevõtete töötajaskond oli Äriregistri põhjal 570 inimest, nendest valimiettevõtetes töötas 564. 93% töötajatest oli seotud Tartu linna majutusettevõtetega. Eksport moodustas 2019.a 7,7 miljonit, millest Tartusse registreeritud ettevõtete osatähtsus oli 99,9%. Lisandväärtuse poolest oli majutus toitlustusvaldkonnast veidi kõrgemal positsioonil.

Perioodil 2017-2019 on valdkonna ettevõtete arv suurenenud: kogu pildis 40% võrra, kasutades 1 töötaja ja 10 KEUR filtrit, 27% võrra. Kogu valdkonna ettevõtete müügitulu on suurenenud 24% ja eksporditulu 12% võrra.

Tabel 13. Valdkonna ettevõtete põhinäitajad

Majutus	Ev. arv	Müügitulu	Ekspord	Töötajate arv	Lisandväärtus töötaja kohta	Brutopalk
Elva vald	7	469 025		15	19 332	533
Kambja vald	2	47 252		2	2 578	389
Luunja vald	1	20 287		2	3 114	712
Nõo vald	1	10 162		1	1 789	230
Peipsiääre vald	7	258 032		9	13 284	460
Tartu linn	35	26 184 438	7 769 549	526	17 399	728
Tartu vald	3	448 483	6 335	9	22 697	797
Üldkokkuvõte	56	27 437 679	7 775 884	564	16 347	652

Suurimad tegijad valdkonnas (müügitulu üle 500 KEUR) olid hotellid V Spaa, Dorpat, Lydia, Tartu, London, Sophia, Pallas, Hektor, Antonius ja Starest.

Majutusettevõtetest (56) kuuluvad toitlustusvaldkonda ca pooled¹⁹, millest enamiku moodustavad Tartu linna suuremad hotellid. Väljaspool Tartu linna tegutsevaid majutusasutusi, mille tegevusalaks on ka toitlustus, oli hinnanguliselt Elva vallas 5, Tartu vallas 2 ja Peipsiääre vallas 1 ettevõte (vt Lisa Tartu maakonna TOPid).

¹⁹ Äriregistri ja Teatmik.ee tegevusalade loetelu ja ettevõtete kodulehtede hinnangul.

3. TOIDUVALDKONNA VÄLJAKUTSED JA VÕIMALUSED TARTUMAAL

Käesoleva analüüsi koostamise raames viidi läbi 7 fookusgrupi intervjuud²⁰ ning 4 süvaintervjuud erinevate huvigruppide esindajatega (kokku ligi 40 osalejat, vt ka lisa 4, osalejate nimekiri). Kohtumiste eesmärk oli kaardistada Tartu maakonna toiduvaldkonna hetkeseis, sh peamised tugevused ja väljakutsed ning ootused toiduvaldkonna arendamise fookustele ja ühistegevustele. Intervjuude sisendit kasutatakse mh ka projekti järgmises etapis ehk toidustrateegia fookuste ning eesmärkide määratlemisel.

3.1. Valdkonna tugevused ja väljakutsed

Tartu maakonna toiduvaldkonna peamised tugevused ning kitsaskohad (7+7), mille lahendamisele saaks võrgustik kaasa aidata on kokkuvõtvalt välja toodud allolevas tabelis.

Tabel 14. Tartu maakonna toiduvaldkonna olulisemad tugevused ja kitsaskohad

Tugevused	Kitsaskohad
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tartu linn maakonna ja Lõuna-Eesti keskusena on piisavalt suur turg nii põllumajandusettevõtetele, töötlejatele, toitlustajatele kui ka teistele toiduvaldkonnaga seotud osapooltele ▪ Tartu maakonna toiduvaldkond ning vastav ettevõtlus on piisavalt suur, mitmekesine ja eripärane, maakonnas on nii tugevaid toorme kasvatajaid (köögiviljast kalani), erinevate toiduvaldkondade töötlejaid (joogitootjatest juustudeni), suuremaid kui ka väiksemaid ettevõtteid jne ▪ Maakonnas on head looduslikud tingimused toorme kasvatamiseks, mullaboniteet on väga hea ja väärtusliku põllumaa osakaal kõrge ▪ Kohaliku toorme ja toidu väärtustamine ja kasutamine on tõusuteel, piirkonnas on mitmeid hästitoimivaid algatusi (nt ligi 200 väiketootjat ühendav Taluturg), juurde on tulnud uusi pakkujaid jne ▪ Tartu linna ülikoolide ja teadusasutuste baasil on väga head võimalused teadusarendustegevusteks toiduvaldkonnas, olemas on vastavad laborid, tootearendusega tegelevad ettevõtted jms ▪ Maakonnas on palju erinevaid turismi- ja toidusündmusi ning turismivõrgustikke, mis on tuntud ja hästi turundatud ning loovad head eeldused toiduvaldkonna arendamiseks ja propageerimiseks ▪ Maakonnas on arvestatav hulk aktiivseid toiduvaldkonnas tegutsejaid (tootjad, töötledajad, toitlustajad, võrgustike eestvedajad, teadus- ja arendusasutuste esindajad jt), kes on avatud ja valmis valdkonna ühiseks arendamiseks 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tartumaa toidutradiitsioonid on määratlemata, puudub maakondlik (toidu)bränd ja sellest lähtuv ühine turundustegevus ▪ Puudub infobaas ja koostöövõrgustik, mis ühendaks kohalikud tootjad (põllumajandussaaduste kasvatajad, väiketootjad jt) ja tarbijad (eraisikud, toitlustajad jt), koostöö maa- ja linnapiirkonna ettevõtjate vahel, infovahetus, kogemuste jagamine jms on vähene ▪ Väljaspool Tartu linna on heal tasemel toitlustusasutusi vähe, kvaliteet on kohati kõikuv. Samas on ka linna toitlustusasutuses kohati probleemiks kohaliku kvaliteetse tooraine kättesaadavus. ▪ Väiketootjatel (eelkõige) võib olla keeruline leida turustuskanaleid, nt jaekettidesse pääsemine, ekspordivõimluste leidmine jms on alustajatel keeruline ▪ Avaliku sektori asutustes (lasteaiad, koolid, muud asutused) on kohaliku puhta tooraine eelistamine ja suurem kasutamine väljakutse, mida takistavad osaliselt ka hangete korraldamisest tulenevad piirangud aga ka teadlikkus ▪ Kohaliku puhta tooraine väärtustamises ja kasutamises (tarbija teadlikkus) on arenguruumi (nii eratarbijad kui ka nt haridusasutused), importkaup on eelkõige hinna tõttu laialt levinud, samas ei teadvustata piisavalt, kust see pärineb, mida sisaldab jne ▪ Toidu raiskamise, toidujäätmete kasutamise ja laiemalt säästliku majandamise (nt logistika ühine korraldamine, nn jalajälje vähendamine) osas on arenguruumi

²⁰ <https://www.tas.ee/kaardistati-tartumaa-toiduvaldkonna-tugevused-ja-kitsaskohad/>

Kokkuvõtvalt on Tartu maakonna toiduvaldkonna ühiseks arendamise üheks olulisemaks eelduseks ühelt poolt **piisavalt suur kohalik turg ning teisalt olemasolev valdkonna mitmekesisus** (sh ettevõtlus, sündmused, võrgustikud jms) ja **head looduslikud eeldused**. Toorme kasvatajate ja töötajate ning tarbijate kokkuviiimine (sh vastava info kogumine ja jagamine) saab sellest tulenevalt olla üks olulisemaid fookuseid, mida maakondlik toiduvõrgustik toetada saab. Kohaliku ja puhta tooraine kasutamise toetamiseks on vajalik ka sihtrühma **järjepidev teadlikkuse tõstmine**, millesse toiduvõrgustik saab ühiselt panustada.

Toiduvõrgustiku ühisel arendamisel on vajalik selgemalt lahti mõtestada ka **Tartu maakonna toidutraditsioonid ja eripära**, mis võiks olla aluseks ühise toidubrändi kujundamisel. Üheks huvitavaks võimaluseks oleks kasutada selleks ka teaduspotsentiaali, mis on nt Eesti Rahva Muuseumis (millised on Tartumaa ajaloolised toiduvaldkonna eripärad (toidupärandid), kuidas neid tänapäevaselt kasutada). Ühise toidubrändi loomisel on võtmekohaks selle sobitamine tänaste tugevate brändide kõrvale (nt UMA MEKK) nii, et see toetaks ühelt poolt tartumaist ning teisalt oleks atraktiivne tarbijale.

Oluliseks toiduvõrgustiku tegevussuunaks võiks maakonna eripärast lähtuvalt olla ka **tootearenduse ja innovatsiooni toetamine**, kuna vastavad eeltingimused on ülikoolide ja teadusasutuste baasil maakonnas olemas. **Tervislik, mahe ja funktsionaalne toitumine** jms märksõnad on järjest enam tähelepanu koguvad kogu maailmas, vastavasuunalised arendustegevused on perspektiivis kõrge potentsiaaliga. Innovatsiooni juures on täiendavaks märksõnaks ka **digitaliseerimine**, seda nii tootmise puhul kui ka nt info jagamise ja turunduse juures.

Kuna tarbimisharjumused kujundatakse välja juba laps põlves, on oluline valdkonna arendamisel tegeleda ka haridusasutustega (lasteaiad, koolid) ning ühiselt võimaluste leidmisega, kuidas **kohalikku toorainet haridusasutustes rohkem kasutusele võtta** ning ka üldist laste ja noorte teadlikkust tõsta.

3.2. Sihtrühmade ootused ühistegevuseks

Kõige enam mainitud teemaks erinevate intervjuude raames, mille osas oodatakse maakonnas arenguid, on olemasolevate **võimaluste kaardistamine ning vastava teadmise levitamine**. Võimaluste kaardistamine hõlmaks võimalikult dünaamilist infot kohalike pakkujate kohta (kes, kus, mida, millised mahud jms) ning tulemusena peaks ühendama **tooraine pakkujaid, toidutootjaid ja tarbijaid**. Vastavast infost on huvitatud nii toitlustajad (kindlate partnerite leidmine, ei pea „igal hommikul turul tüki kaupa rabarberit ostma“), eratarbijad kui ka töötajad (kindlad mahud, stabiilne tarne). Vastav tegevus peaks toimima nii, et ka pakkujad ise oleksid motiveeritud vastavat infot jagama ning et see oleks võimalikult lihtne ja kaasaegne.

Sagedasti mainitud ootuseks oli ka vajadus erinevate **ühistegevuste järgi**, sh **koordineeritud turundustegevused** (#tartumaine, „kuidas targalt keksida“), **kogemuste vahetus** (nt tegutsevad/suuremad ettevõtted vs alustavad/väiksemad ettevõtted, praktilised näpunäited, inspireerivad lood, õppereisid, hangete korraldamise kogemused jms), **ekspordivõimaluste loomine** jms. Ühistegevuste hulka kuuluks ka nt tugevama „silla“ loomine maapiirkonna ja linna ettevõtete vahele (nt ühisprojekt, kus linna toitlustusettevõtted pakuvad teenuseid maapiirkonnas vms). Ühistegevuste puhul on võtmekohaks tegevuse selgepiiriline ja motiveeritud koordineerimine, ilma konkreetse eestvedajata pole tegevuste süsteemne elluviimine võimalik.

Üheks teemaks, millega koostöös soovitakse tegeleda, on ka sektori **hooajalisuse vähendamine** (seda eelkõige maapiirkonnas). Selle kitsakoha leevendamiseks on võimalik korraldada ühiseid sündmusi hooajavälisel ajal, vastavad positiivsed kogemused on ka varasemast olemas. Sündmuste puhul toodi eraldi välja ka vajadus neid ühiselt koordineerida, et kalender oleks asjaosalistele teada ja kooskõlastatud.

Toitlustusettevõtete poolt toodi välja, et laiemalt vajaks **kaasajastamist ka e-kanalite kasutamise**, sh nii tänapäevase väljanägemise kui ka funktsionaalsuse osa (võimalus kaasa tellida vms). Sektoril võiks olla ka ühine kanal, mis erinevat infot koondab ning kust lihtsalt maakonnast ülevaate saab.

Sihtrühmade esindajad ootavad toiduvõrgustikult ka **laiemaid valdkonda toetavaid arendustegevusi**, nagu kohaliku tervisliku toidu propageerimine, tarbijate teadlikkuse tõstmine jms. Vastav valdkond hõlmab ka kohalike omavalitsuste ja haridusasutuste kaasamist eesmärgiga tõsta kohaliku tooraine kasutamist lasteaedades, koolides ja teistes avaliku sektori asutustes. Veelgi laimalt vaadates on väljakutseteks ka tööjõuga ja taristuga seonduv (nt internet maapiirkonnas, toetava taristu ülekoormatus suursündmuste ajal jms).

Koostöö edasise arendamise osas olid kõik intervjuudes osalenud positiivselt meelestatud ning andsid nõusoleku ka toiduvaldkonna koostöögrupis ja toidustrateegia koostamises kaasa lüüa. Mitmed osalejad olid valmis toidustrateegia rakendamisel ka konkreetset rolli võtma, nt ühise brändi koostamise töörühmas osalema vms. Samas toodi välja, et toiduvõrgustik võiks olla **mõnus klubiline tegevus**, mitte bürookraatlik koostööorgan. Vastav suund haagib ka toiduvõrgustiku loomise ideega, mille kohaselt ei moodustata strateegia koostamiseks ja elluviimiseks eraldi organisatsiooni vaid see toimub vabatahtliku võrgustiku baasilt.

4. JÄRELDUSED JA VÕIMALIKUD FOOKUSED MAAKONNA TOIDUSTRATEEGIAS

Tartu maakonna toiduvaldkonna statistilise analüüsi kokkuvõttes saab välja tuua järgneva:

- Pidades silmas kohapealset tarbimist (elanikkonna suurus) ja tänast põllumajandussaaduste tootmist Tartu maakonnas võiks piirkonnas nn isemajandamise vaates olla märkimisväärset potentsiaali nii lihatootmise kui ka piimatootmise kasvatamiseks, kuna mõlemal juhul on maakonna vastav toodang elaniku kohta oluliselt väiksem kui Eesti keskmine (vastavalt 65% ja 40% väiksem). Teravilja tootmine elaniku kohta Tartu maakonnas ületas Eesti keskmist 25% võrra.
- Toiduvaldkonnas tegutsevaid aktiivseid ettevõtteid on Äriregistri andmetel Tartu maakonnas ligi 500, nende kogukäive ulatus 2019. aastal u 420 miljoni euroni ning eksport 45 miljoni euroni. Arvestama peab, et valdkonnas (eelkõige toitlustussektoris) on väga palju ettevõtteid (sh FIEsid), mille ametlik aastakäive jääb alla 10000 euro ja mis ei mõjuta seega maakonna majandusnäitajaid, kuid mis on olulised nn elustiili ettevõtetena eelkõige maapiirkondades.
- Kogu Tartu maakonna ettevõtlussektori tööhõivest moodustavad toiduvaldkonnaga seotud töökohad u 11% (ligi 5000 töötajat). Sektori osatähtsus müügitulus on u 7% ning ekspordis 4%.
- Toiduvaldkonna tegevusalade lõikes tegutses 2019. a 47% ettevõtetest taime- ja loomakasvatusega, 37% toitlustusega ja 10% toiduainetööstuses. Samas andis 45% müügitulust ja 61% eksporditulust toiduainetetööstus, kus töötas ligi 2000 inimest.
- Töötajate poolest suuruselt järgmine oli toitlustussektor (u 1500 töötajat), mida ilmestab madalaim lisandväärtus ning sellega korreleeruvalt ka töötasu. Suurim lisandväärtus töötaja kohta loodi taime- ja loomakasvatuses (u 1150 töötajat). Joogitööstuses on vähe ettevõtteid ja seal domineerib A.Le Coq, mis mõjutas suuresti kogu toiduvaldkonna ekspordi.
- Tartu maakonnas on mitmeid suuremaid ja tuntuid toiduainetetööstuse ettevõtteid, kelle tegevusvaldkonnad on mitmekesised. Üle-eestiliselt tuntud ettevõteteks, kus on enam kui 100 töötajat on A.Le Coq, AS Salvest, AS Nõo Lihatööstus, OÜ Estover Piimatööstus, OÜ Gustav Cafe ja AS Eesti Leivatööstus. Nende kõrval on terve rivi tuntud tegijaid, nagu nt AS Tartu Mill, OÜ Rõngu Pagar, AS Rõngu Mahl, OÜ Pühaste Pruulikoda, OÜ Andre Juustufarm, OÜ Astri Köök jne. Tööstusettevõtteid, mille käive ületas 1 miljoni euro piiri, oli kokku 23.
- Taime- ja loomakasvatuses eristuvad maakonnas 3 suuremat tegijat, kus on enam kui 100 töötajat (AS Grüne Fee, AS Tartu Agro, AS Plantex, käibed vahemikus 5-10 miljonit eurot). Lisaks on maakonnas paarkümmend vastava valdkonna ettevõtet, mille töötajate arv jääb vahemikku 10-30 ning käibed ületavad enamasti miljonit eurot.
- Toitlustusettevõtteid, kus on enam kui 10 töötajat (vahemikus 10-50) on Tartu maakonnas kokku u 50. Neist vaid üksikud asuvad väljaspool Tartu linna. Enam kui 10 töötajaga majutusettevõtteid on maakonna u 15 (suurim on OÜ Dorpat enam kui 100 töötajaga), neist enamik pakub majutuse kõrvalteenusena ka toitlustust.
- Toidustrateegia koostamise puhul on oluliseks küsimuseks, kuidas tagada tasakaalustatud lähenemine suuremate ja väiksemate ettevõtete vahel ning luua tegevusega väärtust kogu sektorile. Seejuures tuleb silmas pidada, et kõrgemapalgalised töökohad, suurem lisandväärtus ja eksport on seotud eelkõige tööstusega (osalt ka taime- ja loomakasvatusega), samas kujundab toitlustusettevõtete tase elu- ja külastuskeskkonna atraktiivsust ning loob võimalusi elustiiliettevõtetele ja hooajatoõilistele (sh ka tudengitele).

Toiduvaldkonna kvalitatiivse analüüsi kokkuvõttes saab välja tuua järgneva:

- Toidustrateegia üheks selgeks fookuseks peab olema **tootjate ja tarbijate parem kokkuviimine**. Tegevuse laiemaks eesmärgiks on kohaliku puhta tooraine propageerimine ja selle suurem kasutus, mis pikemas vaates võiks anda täiendava arengutõuke nii maakonna primaarsektorile, töötlevale tööstusele, toitlustusele kui ka teistele seotud harudele (laiemalt nt turism).
- Maakonna oma näo kujundamiseks **toiduvaldkonnas on vajalik ühise brändi loomine** ja/või maakonna eripärade selge määratlemine ja kommunikeerimine. Hetkeseisuga nn kaubamärki ei ole, kuid selle vastu tunnevad enamus asjaosalistest huvi (toetav ühist turundust jne).
- Tartumaa eripärana peaks olema üheks toidustrateegia eesmärgiks ka **tootearenduse ja innovatsiooni kasvatamine** sektoris rakendades ülikoolide ja teadusasutuste potentsiaali.
- Toiduvõrgustiku oluliseks ülesandeks jääks ka valdkonna asjaosaliste **info- ja kogemuste vahetuse korraldamine ja üldised teadlikkuse tõstmisele suunatud tegevused**.

Käesoleva analüüsi jätkuna koostatakse Tartumaa toiduvõrgustikule strateegia, mis valmib 2022. aasta alguses. Strateegiaprotsessi kaasatakse teiste hulgas ka hetkeolukorra kaardistuses osalejad, et kujundada ühiselt loogiline jätk seni kogutud materjalidest lähtuvalt.

Lisa 1: Ettevõtete arv tegevusalade ja KOVide lõikes

Kogu ja filtreeritud (müügitulu vähemalt 10000 eurot ja 1 töötaja) ettevõtete arv Ärireegisris tegevusalade ja kohalike omavalitsuste lõikes 2019.

Reasildid	Elva vald		Kambja vald		Kastre vald		Luunja vald		Nõo vald		Peipsiääre vald		Tartu linn		Tartu vald	
	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud
Ehitus	126	94	184	136	70	56	54	41	27	21	20	10	963	718	134	100
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	2	1	3	1			1	1	1		1	1	11	8	2	1
Finants- ja kindlustustegevus	6	1	13	4	1	1	5		2		4		89	14	4	
Haldus- ja abitegevused	49	22	60	18	17	4	15	6	14	4	19	9	369	162	51	18
Haridus	10	1	18	8	6	2	8	3	9	1	1		228	83	14	2
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont	100	59	205	132	56	32	70	36	36	22	39	23	1407	876	138	84
Info ja side	31	13	50	21	12	6	22	9	11	2	4	3	565	256	43	20
Kinnisvaraalaane tegevus	40	8	83	20	17	8	28	10	17	7	9	3	1002	369	87	32
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	37	6	29	5	7	2	14	4	18	6	3	1	370	88	27	10
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	97	33	180	68	40	13	43	10	39	5	24	9	1439	570	119	48
Majutus ja toitlustus	20	11	18	13	7	1	6	3	6	3	21	10	243	176	28	17
Muud teenindavad tegevused	45	17	64	18	17	7	26	9	13	5	15	5	492	200	53	15
Mäetööstus	4	4	1				2	2					8	7	1	1
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	114	67	112	51	64	34	35	15	35	19	69	39	311	132	103	55
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	25	20	16	8	6	4	8	4	7	3	6	6	257	177	11	8
Töötlev tööstus	80	57	119	82	35	18	15	13	33	18	27	21	502	337	115	78
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	1		4	2	1				1				17	16	3	2
Veondus ja laondus	37	29	73	51	22	17	17	15	15	10	13	9	313	221	50	35
Üldkokkuvõte	824	443	1232	638	378	205	369	181	284	126	275	149	8586	4410	983	526
Osakaal kõikidest ettevõtetest	100%	54%	100%	52%	100%	54%	100%	49%	100%	44%	100%	54%	100%	51%	100%	54%

Lisa 2: Ettevõtete müügitulu tegevusalade ja KOVide lõikes

Kogu ettevõtete arv Äriregistris tegevusala, müügitulu ja kohalike omavalitsuste lõikes 2019.

Tegevusala	Elva vald		Kambja vald		Kastre vald		Luunja vald		Nõo vald		Peipsiääre vald		Tartu linn		Tartu vald	
	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu	Ev. arv	Müügitulu
Ehitus	126	35 338 677	184	87 211 313	70	16 772 905	54	17 206 643	27	4 284 167	20	1 294 569	963	681 723 143	134	28 963 085
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	2	580 811	3	19 534			1	26 747 426	1	23 580	1	59 343	11	28 863 003	2	119 682
Finants- ja kindlustustegevus	6	113 409	13	581 800	1	19 790	5	118 325	2	0	4	14 695	89	75 781 912	4	2 100
Haldus- ja abitegevused	49	3 357 277	60	4 688 408	17	524 117	15	556 389	14	2 901 052	19	3 013 143	369	55 703 357	51	3 613 365
Haridus	10	87 143	18	1 137 419	6	158 419	8	521 375	9	188 382	1	6 721	228	10 685 205	14	96 126
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	100	65 558 642	205	189 063 179	56	8 416 497	70	48 109 284	36	10 740 002	39	5 377 907	1 407	1 631 837 004	138	253 108 943
Info ja side	31	5 484 009	50	3 658 658	12	511 697	22	1 368 768	11	204 836	4	107 527	565	167 345 955	43	4 459 297
Kinnisvaraala tegevus	40	2 689 715	83	11 562 438	17	891 066	28	1 094 571	17	885 678	9	333 959	1 002	190 172 634	87	7 485 134
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	37	842 528	29	809 805	7	84 410	14	424 255	18	400 403	3	37 540	370	14 928 864	27	873 207
Kutse-, teadus- ja tehnikalaane tegevus	97	3 004 728	180	11 184 752	40	1 009 828	43	1 060 020	39	524 514	24	1 331 048	1 439	114 907 573	119	3 296 127
Majutus ja toitlustus	20	1 161 976	18	3 061 216	7	82 752	6	240 001	6	352 776	21	838 746	243	74 922 445	28	2 395 401
Muud teenindavad tegevused	45	745 723	64	852 984	17	408 111	26	476 446	13	202 171	15	347 470	492	18 218 652	53	1 336 029
Mäetööstus	4	3 849 910	1	50 246			2	3 863 832					8	2 713 790	1	365 554
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	114	28 030 903	112	11 816 644	64	12 103 581	35	20 340 684	35	12 530 138	69	9 806 030	311	145 770 392	103	24 729 312
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	25	14 982 872	16	631 670	6	391 743	8	671 871	7	436 244	6	757 362	257	50 805 049	11	795 542
Töötlev tööstus	80	276 792 246	119	137 980 420	35	21 319 646	15	11 040 446	33	43 117 833	27	31 605 015	502	829 804 704	115	137 123 286
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	1	2 056	4	3 132 780	1	605			1	3 944			17	173 200 438	3	304 312
Veendus ja laendus	37	12 265 785	73	20 621 175	22	2 312 833	17	4 691 927	15	1 653 629	13	1 507 892	313	151 191 353	50	6 598 020
Kokkuvõte	824	454 888 410	1 232	488 064 441	378	65 008 000	369	138 532 263	284	78 449 349	275	56 438 967	8 586	4 418 575 473	983	475 664 522

Lisa 3. Toiduvaldkonna ettevõtted KOVide lõikes

Kogu ja filtreeritud (müügitulu vähemalt 10000 eurot ja 1 töötaja) toiduvaldkonna ettevõtete arv Äriregistris kohalike omavalitsuste lõikes 2019.

Toiduvaldkond	Elva vald		Kambja vald		Kastre vald		Luunja vald		Nõo vald		Peipsiääre vald		Tartu linn		Tartu vald	
	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud	Kõik	Filtreeritud
Joogitootmine			1				1	1	1				5	2	2	1
Kalapüük ja vesiviljelus	4	1	1		1		2		1	1	8	6	6	2	1	1
Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad	78	44	82	35	50	25	24	10	23	13	41	22	152	40	76	34
Toidu ja joogi serveerimine	11	4	11	11	6	1	4	2	5	2	3	3	169	141	21	14
Toiduainete tootmine	18	12	12	6	3		1	1	7	4	2	2	42	24	10	6
Üldkokkuvõte	111	61	107	52	60	26	32	14	37	20	54	33	374	209	110	56

Lisa 4. Intervjuudes ja fookusgruppides osalenute nimekiri

- **Teadus- ja arendusorganisatsioonide fookusgrupp (14.04.2021):**
 - Lea Saul, Tartumaa Omavalitsuse Liit
 - Ingrid Hunt, Tartu Teaduspark
 - Juta Kuhlberg, Tartu Loomemajanduskeskus
 - Elo Mets, Tartu Ärinõuandla
 - Andre Veskioja, Eesti Taimekasvatuse Instituut
 - Mihkel Zilmer, Tartu Ülikool
 - Sven Tobreluts, Tartumaa Omavalitsuste Liit
 - Kersti Aro, Eesti Maaülikool
 - Marilyn Kroon, Tartu Linnavalitus
- **Kohalike omavalitsuste fookusgrupp (22.04.2021):**
 - Kadri Leetsaar, Tartu Vallavalitsus, hankespetsialist
 - Väino Kivirüüt, Peipsiääre vald, abivallavanem
 - Krista Loog, SA Elva Teenused, juhataja
 - Triin Pikk, SA Tartu 2024
- **Turismi- ja toiduvõrgustike fookusgrupp (22.04.2021):**
 - Kertu Vuks, Elva vald
 - Merle Vall, Lõunakeskuse Taluturg
 - Rene Kiis, AS Tartu Turg
 - Liis Lainemäe, MTÜ Sibulatee
 - Helen Kalberg, Tartu linn
 - Gea Järvela, SA Vapramäe-Vellavere-Vitipalu
 - Külli Kell
- **Toiduainete tootjate fookusgrupp (13.05.2021):**
 - Raivo Külasepp, AS Grüne Fee Eesti
 - Elke Lillemets, OÜ Marjamaa Talu
 - Madis Ajaots, OÜ Rannu Seeme
 - Indrek Keres, OÜ Pokaveski
- **Toiduainete töötajate fookusgrupp (13.05.2021):**
 - Annemari Polikarpus, OÜ Viinamärdi Talu
 - Erika Pääbus, OÜ Andre Juustufarm
 - Külli Must, OÜ Alatskivi Mõisamaitsed
 - Martin Rohtmets, AS Rõngu Mahl
- **Toitlustajate fookusgrupp (21.05.2021):**
 - Eneli Kaasik, Juulamõisa kohapärimuskohvik
 - Sven Särki, Alatskivi lossi restoran ja sviidid
 - Martin Sögel, Pepe's Bistro and Social Club
- **Toidusündmuste korraldajate fookusgrupp (21.05.2021):**
 - Ruta Rannu, Karlova Teater/Emajõe Suveteater, Karlova kohvikute päev
 - Kadi Ploom, Peipsi Järvefestival, Sisevete Festival
 - Herling Mesi, Varnja kalalaat

Lisaks osalesid kõigis fookusgruppides Kristiina Tammets (Tartumaa Arendusselts) ja Mihkel Laan, OÜ Cumulus Consulting.

Personaalintervjuud:

- Merle Vall, Lõunakeskuse Taluturg (15.04.2021)
- Ülle Jukk, Jõgevamaa toiduvõrgustik (16.04.2021)
- Ingrid Hunt, Tartu Teaduspark (20.04.2021)
- Kristo Raud, AS Salvest (02.06.2021)

Lisa 5. Tartu maakonna toiduvaldkonna ettevõtete TOPid (eraldiseisev Excel-fail)